

Tartu Ülikool

Filosoofiateaduskond

Ajaloo ja arheoloogia instituut

Riin Saadjärv

**Aktiivõppemeetodite kasutamise võimalused
ajalootunnis Eesti iseseisvuse taastamise käsitlemisel**

Magistritöö

Juhendaja: Anu Raudsepp, PhD

Tartu 2013

Sisukord

Sissejuhatus	3
1 Aktiivõppe üldpõhimõtted.....	7
1.1 Aktiivõppe olemus.....	7
1.1.1 Aktiivõppemeetodid ajalootunnis	8
1.2 Aktiivõppemeetodite kasutamise põhjendused	9
1.3 Õpetaja roll aktiivõppes	11
1.4 Takistused aktiivõppemeetodite rakendamisel, võimalused nende kõrvaldamiseks.	12
1.5 Uudsete õpetamismetoodikate rakendamine Eestis.....	15
1.5.1 Raskused muudatuste elluviimisel	16
2 Eesti iseseisvuse taastamise koht/roll ajalooõppes.....	18
2.1 Õppekava	18
2.1.1 Õpikud	19
2.2 Ilmunud õppematerjalid.....	21
2.3 Lisamaterjalid	22
2.3.1 Õpetajate poolt loodud materjalid	23
3 Praktilised meetodid teema käsitlemiseks ajalootunnis	25
3.1 Iseseisev töö	25
3.1.1 Ajajoone koostamine	25
3.1.2 Mõistekaardi koostamine	26
3.1.3 Infootsing teabeallikatest ja infoanalüüs	27
3.1.4 Suuliste allikate kasutamine	28
3.1.5 Arutluse kirjutamine.....	29
3.2 Rühmatöö.....	29
3.2.1 Paaristöö	35
3.3 Rollimäng	37
3.4 Töö kirjalike materjalidega.....	41
3.4.1 Dokumendid	41
3.4.2 Mälestused.....	45
3.4.3 Karikatuuri analüüs	48
3.5 Kuulamis- ja vaatamisülesanded	48
3.6 Võimalused uurimustööks	51
3.7 Kordamisülesanded	51
Kokkuvõte	58
Allikad ja kirjandus	61
Summary: The use of active-learning methods in history classes, when talking about Estonia re-gaining its independence	66

Sissejuhatus

Aktiivõpe, selle meetodid ja tulemuslikkus on teema, mille kohta on arvamus pea kõigil haridusellu kaasatud osapooltel. Aktiivõppe põhimõtted ning nende rakendamise vajadus on sätestatud ka hariduskorraldust puudutavates alusdokumentides.

Sama sageli kui aktiivõppemeetodites nähakse võimalust toetada mitmekülgset tänases Eestis koolilõpetajatele vajalike üldpädevuste saavutamist, leidub neid, kelle arvates vähendavad mitmesugused nn kaasavad õpimeetodid õpilaste tegelike, süsteemsete teadmiste omandamist. Seega on tegemist küsimusega, mille juurde erinevates käsitlustes taas naastakse ning mis jätkuvalt erinevates debattides nii pooldajaid kui vastaseid leiab.

Eesti iseseisvuse taastamine, sel perioodil toimunud sündmused ning olulist rolli mänginud isikud on teema, mille käsitlemine pakub ajalooõpetajale väljakutseid juba seetõttu, et erinevalt õpetajast, kes kaasaegsena oli tihti erinevate sündmuste osalejaks või kaasaelajaks, näeb tänases koolis õppiv õpilane vaadeldavat perioodi vaid ajaloolisest perspektiivist. Nii tulebki tundide kavandamisel ja õppematerjalide loomisel lisaks kõigele muule silmas pidada ka õpetaja enda ja õpilaste erinevat suhestumist käsitletava teemaga.

Lisaks sellele on teema tihedalt seotud ka tänases Eestis endiselt aktuaalsete küsimustega (Eesti riigi juriidiline järjepidevus ning Tartu rahuleping, kodakondsuseta isikute staatus, erinevate isikute roll Eesti arengu määramisel).

Teema valiku põhjendus. Algaja õpetajana on töö autor tihti tundnud puudust tundide ettevalmistamist toetavatest praktilistest materjalidest, mis pakuksid võimalust õpetamise meetodite mitmekesistamiseks ning õpilaste erinevate pädevuste saavutamise toetamiseks. Ka ei võimalda õppetundide ettevalmistamise intensiivsus ja suhteline ajamahukus jälgida kõikide tundide puhul võimalikult erinevate aktiivõppemeetodite rakendamist. Seega toetaksid erinevatele teemadele keskendunud konkreetset õppematerjalid (noorte) õpetajate tegevust ning annaksid neile võimaluse õppetöö mõtestamiseks ja laiemate eesmärkide seadmiseks.

Teema uurimisseis. Kuigi tundub, et aktiivõppes ning selles kasutatavatest meetoditest on palju kirjutatud, puudub kõiki aktiivõppes sisalduvaid aspekte (selle rakendamine, eesmärgid, tulemused, takistused) koondav eestikeelne uurimus. Mitmed kogumikud (näiteks Alvar Saarniidu, Tarmo Salumaa, Mati Talviku „Aktiivõppe meetodid“) toovad küll välja

aktiivõppes kasutatavad meetodid ning näited nende rakendamiseks, kuid ei anna põhjalikku ülevaadet sellest, millised on aktiivõppe kasutegurid ning kuidas ületada ette tulla võivad takistused.

Ka Eesti iseseisvuse taastamise protsessi kohta on ilmunud mitmeid analüüse ja uuringuid, kuid teema käsitlemisest koolitunnis uuritud ei ole (puudutatud on vaid teatud aspekte üksikutes metoodilistes õppematerjalides).

Töö eesmärgid. Töö esimeseks eesmärgiks oli koondada erinevate autorite poolt aktiivõppemeetoditena käsitletavat õppimis- ja õpetamismeetodid ning tuua välja nende kasutamise põhjendused, pakkudes ka võimalikke lahendusi aktiivõppemeetodite rakendamisel ette tulla võivate raskuste ületamiseks.

Töö teise eesmärgina sooviti välja tuua, millist rolli nähakse iseseisvuse taastamise teemal ajalooõpetuses: kuidas on seda vaadeldud riiklikus õppekavas, kas ja kuidas on muutunud teema käsitlemine ajalooõpikutes, milliseid lisaõppematerjale on võimalik kasutada.

Töö kolmandaks eesmärgiks oli praktiliste, aktiivõppemeetoditele vastavate ja koolitunnis kasutatavate materjalide kogumiku loomine Eesti iseseisvuse taastamise teema käsitlemiseks gümnaasiumis. Materjalid on koostatud eesmärgiga toetada aineõpetaja tegevust aktiivõppemeetodite kasutajana ja rakendajana.

Kasutatud uurimismeetod. Töö teoreetilises osas rakendatakse peamise uurimismeetodina allikaanalüüsi. Uuritud on erinevate autorite käsitlusi sellest, milliseid õpetamisviise aktiivõppemeetoditeks nimetada, mis on aktiivõppemeetodite rakendamise tulemuseks, milles nähakse aktiivõppe kasutamist raskendavaid takistusi. Erinevate õpetajate seas läbiviidud küsitluste analüüs aitab leida vastust küsimusele, kuidas suhtuvad õpetajad aktiivõppemeetodite rakendamisse, milliseid meetodeid nad kasutavad ning kuidas vastab nende tegevus riiklikus õppekavas sätestatud, õpetamismeetodeid puudutavatele tegevusjuhiste ja eesmärkidele.

Eesti iseseisvuse taastamise teemakäsitlusel on peamiselt vaadeldud Põhikooli ja gümnaasiumi riiklikku õppekava ning seda puuduvat lisamaterjali. Analüüsitud on ka teema käsitlemine ajalooõpikutes ja selle muutumine ajas.

Õppematerjalide loomisel on toetutud ainedidaktikute poolt väljatöötatud õpiülesannete ja töölehtede koostamise põhimõtetele. Materjalide valikul on kasutatud allikakriitilist meetodit. Esiteks on püütud silmas pidada, et kajastatud oleks erinevate osapoolte seisukohad toimunud

sündmuste kohta. Teiseks on õppematerjalide koostamisel lähtutud eesmärgist luua võimalikult mitmekesine ülesannete arsenal.

Kasutatud allikad ja kirjandus. Aktiivõppe praktiliste rakendamisvõimaluste kohta on võimalik teha järeldusi erinevatele uuringutele toetudes.¹

Ingliseelsete materjalide seast on töös kasutamiseks valitud peamiselt ISAGA (*International Simulation and Gaming Association*) poolt väljaantud uurimusi ja käsitusi, kuivõrd nimetatud organisatsioon on oma pikaajalise tegevuse järel saavutanud aktiivõppemeetodite loomise ja rakendamise uurimisel laialdaselt tunnustatud positsiooni. ISAGA egiidi all tegutsevad ning ka käesolevas töös tsiteeritud autorid Elysabeth Leigh, Jeff Kinder, Richard D. Duke on teema pikaajaliste uurijatena ning ka ise praktikas aktiivõppemeetodite kasutajatena toonud välja aktiivõppe kasutamise eelised nii õpilase kui üksikisiku, kui ka klassi kui meeskonna arengu perspektiivist.

Haridussüsteemile ja õpetajatele üleüldse ning spetsiifilisemalt ka ajalooõpetusele püstitatud eesmärkide muutust on käsitletud erinevates kogumikes avaldatud analüüsidele tuginedes.² Kogumikega tutvudes võib välja tuua tendentsi, mille kohaselt on toimunud ajas liikumine riikidekeskselt õpetamise ja hariduselu käsituselt (tuuakse välja konkreetse riigi kogemus) pigem globaalsele lähenemisele (rõhutatakse õpetamisesmärkide universaalsust ning põhitõdede sõltumatust rahvuslikkuse aspektist).

Allikatest on kasutatud nii konkreetselt Eesti taasiseseisvumise teemat puudutavaid dokumente (näiteks Eesti Ülemnõukogu otsus Eesti iseseisvuse taastamisest) ja mälestusi kui ka Eesti haridussüsteemi ja selle tulevikutrende kajastavaid dokumente.³

Töö struktuur. Töö esimeses osas esitatakse aktiivõpet ja selle rakendamist puudutavad üldpõhimõtted. Alapeatükkides tuuakse välja aktiivõppemeetoditena käsitletavad meetodid,

¹ Vt näiteks Ugur, K., Pruulmann-Vengerfeldt, P., Lauk, E., Raudvassar, L., Metsoja, Anneken. Kool suhtluskeskkonnana: õpetajate suhtlustavad; Sarv, E.-S. Õpetaja ja õpetaja koolitus – 2015 kogumikus Eesti ühiskond ja haridus – 2015. Loogma, K., Sarv, E.-S. (koostajad). Tallinn: AS Rebellis, 1998; Eesti ja Soome haridus ning muutused EL-i hariduspoliitikas 1990- 2000. Jõgi, L., Jääger, T., Leppänen, R., Rinne, R. Tallinn: TLÜ kirjastus, 2008.

² Vt näiteks Cummins, J., Sayers. D. Brave New Schools. Challenging Cultural Illiteracy Through Global Learning Networks. New York: St. Martin's Press, 1995; McKellar, I.B. Overcoming the Past. Perspectives on the Teaching of History in the Baltic States“ in Peck, B., Mays, A. Challenge and Change in Education: The Experience of the Baltic States in the 1990s. New York: Nova Science Publishers, Inc, 2000; Roberts M. (editor). After the Wall. History Teaching in Europe since 1989. Hamburg: Fuldaer Verlagsagentur, 2004; Sarv, E.S. Õpetaja ja kool õpilase arengu toetajana. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2008; Gage, N.L. A Conception of Teaching. Stanford: Springer, 2009; Ruus, V.-R., Sarv, E.-S. (koostajad). Õpetaja esmaharidus. Olukord ja probleemid 21.sajandi algul. Tallinn: Vali Press, 2010.

³ Vt näiteks Eesti hariduse viis väljakutset. Eesti haridusstrateegia 2012-2020. Projekt. Kättesaadav aadressil http://www.elu5x.ee/public/documents/materjalid/Haridusstrateegia_PROJEKT_8_lk.pdf, vaadatud 29.04.2013.

nende kasutamise põhjendused, aga ka võimalikud takistused aktiivõppemeetodite rakendamisel ja võimalikud viisid nende kõrvaldamiseks. Eraldi on vaadeldud õpetaja rolli: kas ja kuidas see erineb õpetaja rollist nn traditsiooniliste õpetamisviiside puhul. Üks osa peatükist toob lühidalt välja suhtumise aktiivõppe rakendamisse Eestis (ja mujal Euroopas) ning selle muutumise ajas.

Teine peatükk vaatleb Eesti iseseisvuse taastamise rolli ajalootundides: millised eesmärgid sätestatakse selle teema raames Põhikooli ja gümnaasiumi riiklikus õppekavas, kuidas on teemat käsitletud gümnaasiumi ajalooõpikutes, milliseid lisamaterjale on tunde ette valmistades võimalik kasutada. Ajalooõpikute puhul vaadeldakse nende muutumist ajas: kas ja kuidas on muutunud õpikutes kasutatav stiil, kas on erinevusi rõhuasetustes, kuidas nähakse erinevate liikumiste rolli, millist pildimaterjali on kasutatud.

Lisamaterjalide alapeatükis on esitatud ülevaade teemat puudutavatest dokumentidest, uurimustest, mälestusteraamatutest.

Kolmandasse peatükki on koondatud praktilised õppematerjalid teema käsitlemiseks gümnaasiumi ajalootundides. Materjale vajadusel kohandades on neid võimalik kasutada ka põhikoolis. Praktiliste ülesannete loomisel on lähtutud eesmärgist vastata õppekavas sätestatud tulemuste täitmisele ning pakkuda võimalikult mitmekesiseid võimalusi aktiivõppemeetodite rakendamiseks. Loodud on õppevara, milles erinevaid ülesandeid individuaalseks tööks, rühmatööks, tööks dokumentide ja visuaalsete materjalidega.

1 Aktiivõppe üldpõhimõtted

1.1 Aktiivõppe olemus

Kõige üldisemate käsitluste järgi on aktiivõppe õppimismeetod, kus õpilased õpivad midagi tehes (nad on protsessi aktiivselt kaasatud), arendades ka õpioskusi ning omandades konkreetse teadmise kõrval ka oskusi igapäevaelus toimetulekuks.

Reeglina käsitletakse aktiivõppena näiteks avastusõpet, kogemusõpet, rühma- ja paaristöid, simulatsioone, rollimänge ehk tegevusi, kus õpilane ei ole pelgalt kuulaja ja vaatleja, vaid aktiivse osaleja rollis.⁴

Bloomi kognitiivsete eesmärkide taksonoomiat aluseks võttes saab aktiivõppemeetodid rühmitada järgnevalt:

- Teadmist arendavad: „kõitev“ loeng, demonstratsioon, vaatlus, lugemine, intervjuud;
- Mõistmisoskust arendavad: üksikjuhtumite uurimine, diskussioon, õpetaja küsimused, anekdoodid, näited, õpilaste julgustamine küsimuste esitamiseks, rühmatöö, iseseisev töö;
- Rakendamise oskust arendavad: kogemuslikud harjutused, rühmatööna tehtud projektid, rollimängud, õpilaste poolsed ettekanded, teiste õpetamine, juhtumite, uuringute üleskirjutamine;
- Analüüsioskuse arengut toetavad: kriitiliste juhtumite analüüs, küsimused teistelt õpilastelt, simulatsioonid, probleemide lahendamise tulemuste võrdlemine/vastandamine, väitlused;
- Sünteesioskust tõstavad kriitiliste juhtumite analüüs ja uurimistööde läbiviimine;
- Hindamisoskuse kujunemist toetavad iseseisvad uurimused, ajurünnakud, meeskonna poolt määratletud eesmärkidega projektid.⁵

Pikka aega peeti nn passiivõppe näiteks loengustiilis toimuvat teadmiste edasiandmist ja omandamist, kuid viimasel ajal on nimetatud suhtumine leidnud ka oponente, kelle arvates

⁴ Saarniit, A., Salumaa, T., Talvik M. Aktiivõppe meetodid. Tallinn: Merlecons ja Ko, 2004, lk 7.

⁵ Vt. näiteks „Aktiivõppe käsiraamat“. Tallinn: Riigi koollamet, 1996, lk 26, Leigh, E., Kinder, J. Learning through Fun and Games. Sydney: McGraw-Hill Book, 2001; Saarniit, Salumaa, Talvik. Aktiivõppe meetodid.

arusaadav, innukalt ja õpetajapoolse huviga esitatud loeng kuulub samuti aktiivõppemeetodite nimekirja.⁶

1.1.1 Aktiivõppemeetodid ajalootunnis

Ajalooõpetuse üheks põhieesmärgiks on demokraatlike põhiväärtuste edasiandmine ning õpilastes arusaama kujundamine, mille kohaselt iseloomustab ajaloosündmuste tõlgendamist lõplike tõdede puudumine, seisukohtade paljususe, osapoolte erinev nägemus.⁷

Multiperspektiivsuse kujunemise toetamiseks tuleb ajalootunnis eelistada metoodikat, kus õppija jõuab ise uute teadmiseni. Nii sobivad rakendatavate meetoditena näiteks vestlus, diskussioon, väitlus, projektõpe, loovülesannete lahendamine, küsimuste, kava, ajajoone, võrdleva tabeli, skeemi ja plaani ning õpimapi koostamine, rolli- ja otsustusmängud, praktilised- ja uurimistööd (nt töö allikate ja kaardiga, töölehe ja kontuurkaardi täitmine, arutluse kirjutamine, infootsing teabeallikatest ja infoanalüüs), tegevuspõhine õpe (nt dramatiseeringud, mudelite ja makettide valmistamine), õppekäigud ning muuseumiskäigud.⁸

Kiviõli Keskkooli ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetaja Tiina Kilumets toob välja veel ka järgmisi ajalooõppele püstitatud eesmärkide täitmist toetavaid meetodeid: ideekaardi koostamine (sobib hästi terminite ja seoste suhete analüüsiks ning ka õpilaste eelteadmiste, ideede ja mõtete kirjanemiseks), mõistekaardi koostamine (olemasolevate teadmiste kordamiseks ja hindamiseks ning nende struktureerimiseks), töö võtmesõnade ja põhiterminitega, sõnaketi moodustamine, tähestikutabel.⁹

Info sünteesiks ning loova eneseväljenduse arendamiseks soovib Kilumets kasutada teemantluuletuse loomise, vabakirjutamise või nn RAFT-kirjutamise ülesandeid. Teema kordamiseks toob autor välja näiteks akronüümimängu, info rühmitamise (ülevaatlükuma pildi loomiseks ning seoste leidmiseks).¹⁰

⁶ Salumaa, T., Talvik, M. Ajakohastatud õppemeetodid. Tallinn: Merlecons ja Ko, 2003, lk 70.

⁷ Kaldma, K. (toimetaja). Tagasivaade minevikku – erinevad vaatenurgad. Ajalooõpetaja käsiraamat. Eesti Ajalooõpetajate Selts, lk 4.

⁸ Oja, M. Õppeaine kontseptsioon ja rõhuasetused. Kättesaadav aadressil http://www.oppekava.ee/index.php/G%C3%BCmnaasiumi_valdkonnaraamat_SOTSIAALAINED_AJALUGU_%C3%95ppeaine_kontseptsioon_ja_r%C3%B5huasetused, vaadatud 13.04.2013.

⁹ Kilumets, T. Aktiivõppemeetodite kasutamisest ajalooõpetuses. Kättesaadav aadressil http://www.oppekava.ee/index.php/P%C3%B5hikooli_valdkonnaraamat_SOTSIAALAINED, vaadatud 16.04.2013.

¹⁰ Samas.

Kõik esitatud meetodid sobivad mitmete teemade käsitlemiseks ning annavad võimaluse aktiivõppemeetodeid vastavalt klassi huvidele ja tasemele kohandada.¹¹

1.2 Aktiivõppemeetodite kasutamise põhjendused

Selleks, et kindlustada ükskõik millise õppe- ja õpetamismeetodi efektiivsus, tuleb esmajoonel vastata küsimustele, mille jaoks ning miks konkreetset meetodit kasutatakse.

Aktiivõppemeetodite kasutamise eelistamisel tuuakse välja alljärgnevad õpitulemust positiivselt mõjutavad aspektid.

1. Õpilase kui isiksuse arenguga seotud eelised:

- a. Adekvaatse enesehinnangu kujunemine;
- b. Usalduse kasvamine iseenda võimete suhtes, võimalus õppida tundma enda nõrku ning tugevaid külgi;
- c. Oskus juhtida iseenda tegevust ning arendada vastutustunnet töö tulemuste eest (õpilased seavad endale ise eesmärgid, mida soovivad saavutada);¹²
- d. Suhtlemisoskuste paranemine;
- e. Võimalus hinnata enda positsiooni grupis, õppida grupikäitumise põhimõtteid ja koostööoskuseid ning seega valmistada end ette ühiskonnas hästi hakkama saavaks, end hästi tundvaks kodanikuks.¹³

2. Õppimisprotsessiga seotud eelised:

- a. Iseseisva õppimisoskuse omandamine – õpilane õpib informatsiooni koguma, kogutu põhjal enda ideid ja kontseptsioone formuleerima, õpib enda mõtteid põhjendama ja neid teiste varasemate mõtetega seostama;¹⁴
- b. Õpiraskuste ületamine – kuna õpilane seab ise endale eesmärgid, on tal neid kergem täita;
- c. Meeldejätmise lihtsustamine - traditsioonilistest õpimeetoditest erinev lähenemine vähendab stressi küsimuses, kas õpilane on võimeline saadavat infot meelde jätma ning õigesti vastama, põnevusmoment teeb ka

¹¹ Kilumets, T.

¹² Leigh, E., Kinder J., pgs 3-4.

¹³ Cox, b., Saunders, P. Simulation-game Design as a Communication Process in The International Simulation and Gaming Research Yearbook. Volume 6. Simulations and Games for Emergency and Crisis Management. Rolfe, J., Saunders, D., Powell, T. (editors). London: Kogan Page, 1998, pg 162.

¹⁴ Saarniit, A., Salumaa, T., Talvik, M. Aktiivõppe meetodid II. Tallinn: Merlecons ja Ko, 2006, lk 6.

meeldejätmis-protsessi lihtsamaks. Lisaks jääb õpilastele paremini meelde tegevuse käigus omandatud teadmine.¹⁵

- d. Kõrge õpimotivatsioon, valmisolek õppeprotsessis aktiivselt osaleda – kui õpilane saab ise otsustada, milliselt tasandilt ta soovib teadmiste saamisega jätkata, suureneb ka tema õpimotivatsioon ja protsessi kaasatus;¹⁶
- e. Suurem efektiivsus;
- f. Oskus saadud teadmisi hiljem elus kasutada – aktiivõppemeetodite rakendamine pakub võimalust pöörata rohkem tähelepanu teadmiste ja oskuste rakendamisoskusele elulistes situatsioonides.¹⁷

3. Positiivne mõju klassi kui meeskonna arengule:

- a. Koostegevusoskuse arendamine;
- b. Otsuste vastuvõtmise ja kommunikatsioonioskuste arendamine;
- c. Ühise vastutuse võtmine tulemuse eest.¹⁸

4. Toetus riiklikus õppekavas sätestatud üldpädevuste saavutamisel:

- a. Väärtuspädevuste, sotsiaalse pädevuse (näiteks oskus teha erinevates situatsioonides koostööd teiste inimestega, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suhtlemisel), enesemääratluspädevuste (suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi), õpipädevuse (suutlikkus organiseerida õppekeskkonda ja hankida õppimiseks vajaminevat teavet, planeerida õppimist ning seda plaani järgida, kasutada õpitut, sealhulgas õpioskusi ja -strateegiaid, erinevates kontekstides ning probleeme lahendades, analüüsida enda teadmisi ja oskusi, tugevusi ja nõrkusi ning selle põhjal edasiõppimise vajadust) ning suhtluspädevuse (suutlikkus ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada, arvestades olukordi ja suhtluspartnereid, oma seisukohti esitada ja põhjendada) arendamine;¹⁹

¹⁵ Di Giacomo, R. Short Role-playing Simulations for Middle School World History.

¹⁶ Gureckis, T. What Can Machine Learning Research Tell Us About Self-directed Learning in People? Kättesaadav aadressil <http://gureckislab.org/blog/?p=2648>, vaadatud 12.04.2013.

¹⁷ Saarniit, Salumaa, Talvik. Aktiivõppe meetodid II, lk 6, vt. ka Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava, kättesaadav aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/174787>, vaadatud 24.04.2013.

¹⁸ Samas.

¹⁹ Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava.

- b. Multiperspektiivse lähenemise toetamine – õppijaid mõistavad, et ühte ja sama teadmist/fakti ning sellest tulenenud või tulenevaid tagajärgi võivad erinevad indiviidid ja ühiskonnad hinnata erinevalt.²⁰

1.3 Õpetaja roll aktiivõppes

Aktiivõppemeetodite rakendamine ei too kaasa õpetajarolli kadumist, vaid esitab õpetajaametile uusi väljakutseid ja võimalusi, kuivõrd ka aktiivselt õppeprotsessis osaledes vajab õpilane oma võimete maksimaalseks arendamiseks täiskasvanu abi.²¹

Õpetaja kui õppimisprotsessis osaleja. Aktiivõpe ei tähenda õpilaste iseseisvat töötamist, vaid pigem protsessi, kus nii õpetaja kui õpilane end õppijana positsioneerivad ning uusi teadmisi ja kogemusi omandavad.²²

Õpetaja kui teadmiste vahendaja. Õpetaja ei tohiks olla vaid faktide edastaja, kuivõrd staatiline teksti/faktide päheõppimine ei anna õpilasele ühtegi oskust, mida hiljem, reaalses elus kasutada oleks võimalik. Lisaks pärsib nn traditsioonilist õpetajarolli kandev (ehk siis end ainuteadjana positsioneeriv) õpetaja õpilaste aktiivset osalemist õppeprotsessis, nende valmisolekut esitada küsimusi ja viia läbi arutelu.²³

Õpetajal tuleb pigem olla vahendajaks, kes pakub õpilastele võimalusi läbi aktiivõppe saavutada võimetele vastav maksimaalne areng.²⁴

Õpetaja kui õpilase individuaalse arengu toetaja. Kaasava õppe võimalusi kasutades loob õpetaja olukorra, kus iga õpilase puhul on võimalus õppeprotsessi planeerimisel lähtuda tema individuaalsest teadmiste ja oskuste tasemest.²⁵ Arvesse tuleks võtta ka õpilaste võimalikku pärinemist erinevatest keele- ja kultuuriruumidest.²⁶

Õpetaja kui valikute tegija. Õpetajal tuleb õppetegevust planeerides langetada otsus teatud õppemeetodite kasutamise üle, kuivõrd aktiivõppemeetodite kasutamise edukus konkreetses

²⁰ Valdmaa, S. Multiperspektiivsust arendavad õppemethodikad. Kättesaadav aadressil http://www.oppekava.ee/index.php/G%C3%BCmnaasiumi_valdkonnaraamat_SOTSIAALAINED, vaadatud 15.04.2013.

²¹ Fisher, R. Õpetame lapsi mõtlema. Tartu: Atlex, 2005, lk 25.

²² Gureckis.

²³ Duke, R.D. One Perspective on the „Active Substance“ of Gaming Simulation in Caluwe, L., Hofstede, G.J., Peters, V. (editors). Why Do Games Work? In Search of the Active Substance. Deventer: Kluwer, 2008, pg 29.

²⁴ Cummins, Sayers, pg 68.

²⁵ Gureckis.

²⁶ Hofstede, G.J. One Game Does Not Fit All Cultures in Caluwe, L., Hofstede, G.J., Peters, V. (editors). Why Do Games Work? In Search of the Active Substance. Deventer: Kluwer, 2008, pg 71.

situatsioonis sõltub olulisel määral sellest, milline on õpetaja enda motivatsioon kasutatava meetodi suhtes: talle peab see meetod sobima ning meeldima.²⁷

Õpetaja kui õppimiseks soodsa õhkkonna looja ja hoidja. Püstitatud eesmärkide saavutamiseks sobib klassikeskkond, kus õpilased tunnevad ennast piisavalt vabalt, et oma arvamust avaldada ja kus tunnustatakse ideede ja arvamuste paljusust ning aktiivset osalemist õppeprotsessis. Samal ajal tuleb vältida olukordi, kus õpilased käituvad labaselt või klassikaaslasti halvustavalt.

Jälgida tuleks ka õpilaste ning õpetaja paiknemist klassiruumis: traditsiooniline asetus, kus õpetaja seisab tahvli ees ning õpilased üksteise seljataga, võib pärssida õpimeeleolu tekkimist ja kaasatud õppetegevust.²⁸

Niisiis on õpetaja isik, kes aitab oma tegevusega kaasa õpilase arengule, toetades õppija sisemist motivatsiooni ning õpihimu. Lisaks lähtub õpetaja aktiivõppes kujundava hindamise põhimõtetest, hinnates õpilaste individuaalset arengut erinevatel teadmiste tasanditel.

1.4 Takistused aktiivõppemeetodite rakendamisel, võimalused nende kõrvaldamiseks

Aktiivõppemeetodite rakendamise puhul tuleb arvesse võtta mitmeid esile kerkida võivaid probleeme.

Ajapuudus: Eesti õpetajate arvates on aktiivõppe kasutamise peamiseks takistuseks ajapuudus, kuivõrd vajalike materjalide ettevalmistamine võtab palju aega ning seega on õpetajate motiveeritus uutele väljakutsetele vastamiseks madal.²⁹

Tehnikaga seotud probleemid: Sõltumine tehnikast toob sageli kaasa ootamatud takistused tunni läbiviimisel. Nii võib näiteks tekkida olukord, kus klassi paistev päike ei võimalda näha projektori abil kuvatavat ülesannet või kõlarite ootamatu puudumine takistab filmilõigu ettemängimist.

Ootamatused õppeprotsessis: õpilaste aktiivse kaasamise puhul võib kergemini kaduda kontroll klassi üle ning protsessi lõpptulemus ei ole alati ette ennustatav ning võib erineda sellest, mida õpetaja tundi planeerides ette nägi. Soovitud tulemuse saavutamiseks tuleb

²⁷ Saarniit, A., Salumaa, T., Talvik, M. Aktiivõppe meetodid III. Tallinn: Merlecons ja Ko, 2010, lk 14.

²⁸ Duke, R.D. One Perspective on the „Active Substance“ of Gaming Simulation in Caluwe, Hofstede, Peters (editors), pg 29.

²⁹ Villems, A., Winch, J. Educational Change: The Impact of Information and Communications Technology The Estonian Experience in the 1990's in Peck, B.T., Mays, A. Challenge and Change in Education: The Experience of the Baltic States in the 1990's. New York: Nova Science Publishers, 2000, pg 169.

õpetajal tunda klassi sisekliimat ning valida konkreetsele klassile sobiv aktiivõppemeetod, võimalikke meetodeid läbi praktika katsetades.

Aktiivsemate õpilaste domineerimine: mitmesuguste aktiivõppemeetodite (arutelud, rühmatööd, paaristööd) rakendamisel võib klassis tekkida ka olukord, kus kaasa töötavad ning domineerivad aktiivsemad ja kiiremad õpilased. Siin tuleb mängu õpetaja kui protsessi suunaja roll: just tema saab kindlustada ka vähemaktiivsete ja tagasihoidlikumate õpilaste kaasamise ja aktiivsema osalemise.

Aktiivõppe materjalide puudus: sageli puuduvad konkreetse teema jaoks sobivad, aktiivõppemeetodite kasutamist toetavad õppematerjalid. Kriitiliselt suhtutakse ka internetist võetud õppematerjalide kvaliteeti: õpetajate arvates on vajalik need enne kasutamist üle kontrollida.³⁰

Samal ajal julgustavad aktiivõppemeetodite (eriti rollimängude ja simulatsioonide) uurijad uute õppevahendite loomisse suhtuma avarama pilguga ning stressivabamalt, lähtudes materjalide koostamisel tuntuist ning väljatöötatud põhiideedest ning –alustest, kohandades neid samal ajal konkreetse teema eesmärkide saavutamiseks. Järgida tuleks vaid teatud põhireegleid: sätestada kindel hariduslik eesmärk tegevuse läbiviimiseks, kindlustada mänguliste ja harivate elementide koosseisestamine (vältimaks olukorda, kus õpilased näiteks pärast mängu läbimängimist ei ole omandanud uusi teadmisi või oskust) ja jälgida, et tegevus oleks õpilastele ea- ning jõukohane.³¹

Üldiselt leitakse, et kuna aktiivõppemeetodid lähtuvad suuresti konkreetsest situatsioonist, konkreetsest õpilastest ning taustsüsteemist, polegi võimalik luua ühtseid, universaalseid ja alati järgitavaid juhendeid aktiivõppe materjalide väljatöötamiseks ning eesmärgipäraseks kasutamiseks.³²

Siiski on näiteks koolitus- ja konsultatsioonifirma Merlecons ja Ko välja andnud mitmeid aktiivõppe-meetodeid käsitlevaid kogumikke, kus lisaks teoreetilisele osale esitatakse ka aktiivõppemeetodeid järgivad tunnikavad. Autorid rõhutavad, et väljatoodud meetodid on suunatud funktsionaalsete oskuste arendamisele ning mitte niivõrd õppeainete-põhiste

³⁰ Ugur, Pruulmann-Vengerfeldt, Lauk, Raudvassar, Metsoja.

³¹ Ellington, H., Foowlie, J., Gordon, M. Designing Manual Games for Classroom Use – an Examination of Some Useful Paradigms in The International Simulation and Gaming Research Yearbook. Volume 6. Simulations and Games for Emergency and Crisis Management. Rolfe, J., Saunders, D., Powell, T. (editors). London: Kogan Page, 1998, pgs 131-143.

³² Wolfe, J., Crookall, D. Creating a Cumulative Science of Simulation in Simulation Now! Learning Through Experience: the Challenge of Change. Watts, F., Carbonell, A.G. (editors). Valencia: Diputacio de Valencia, 1998, pg 48.

teadmiste ja oskuste saavutamisele: oluline on, et õpilane oskaks informatsiooni koguda, kogutu põhjal enda ideid ja mõttekäike luua, neid varasemate teadmistega siduda ning enda arvamust kirjalikult või suuliselt väljendada.³³

Samas rõhutatakse, et aktiivõppe elluviimiseks loodud materjale ei tohiks kunagi käsitleda põhimõttel „kord loodu töötab muutmatuna igal järgmisel korral“, kuivõrd aktiivõpe eeldab paindlikkust ning vastutulelikkust just konkreetse õppijate grupi ja nende vajaduste suhtes.³⁴

IKT oskuste vajakajäämine: Mitmete aktiivõppemeetodite kasutamine eeldab erinevaid IKT oskusi ning IKT-alase pädevuse tõstmiseks pakutakse hetkel mitmeid õpetajate täiendkoolitusi, mis keskenduvad kaasaegsete tehnoloogiate tutvustamisele ja nende kasutamisele õppetöös.³⁵

Õpetajate konservatiivsus traditsiooniliste meetodite eelistamisel: ülaltoodud uuringus viidati ka õpetajate harjumusele nn „valmiskirjutatud lahendusi“ kasutada ning nende kogenematusle erinevate meetodite katsetamisel ja uute materjalide valmistamisel.³⁶ Kuivõrd viimastel aastatel on palju rõhku pööratud põhimõttele „õpetatakse teadmist, mitte õpikut“, on viimasena väljatoodud olukord arvatavasti siiski muutumistrendis.

Lahendusena õpetajate liigse konservatiivsuse vähendamiseks nähakse õpetajatele pakutavaid enesetäiendusprogramme uute oskuste ja metodoloogiate omandamiseks, et kindlustada olukord, kus läbi uute teadmiste loob õpetaja klassis õpetaja-keskse lähenemise asemel õpilaste aktiivset osalemist soodustava õpikeskkonna.³⁷ Hetkel töötavatele õpetajatele suunatud täienduskoolitustest pakuvad aktiivõppemeetoditega tutvumisel ning rakendamisel abi näiteks kursused „Aktiivõppemeetodid väärtuskasvatuse teenistuses“, „Uurimuslik õpe“ ja mitmed avastusõppe rakendamist käsitlevad koolitused.³⁸ Nagu koolis õpilaste puhul, kehtib ka õpetajate puhul uute meetodite eduka rakendamise eeldusena valmisolek õppeprotsessis aktiivselt osaleda ja teadmisi reaalsuses rakendada.

³³ Saarniit, Salumaa, Talvik. Aktiivõppe meetodid II, lk 6.

³⁴ Peters, V., Vissers, G., Heijne, G. The Validity of Games in Watts, Carbonell (editors), pg 32.

³⁵ Vt näiteks „Õppetöö mitmekesistamine digitaalsete õppevahenditega“, „Video ja televisioon lõimitud aine- ja keeleõppe toetajana“, „Interaktiivsete haridustehnoloogiliste võimaluste kasutamine tänapäeva klassiruumis“. Info kättesaadav aadressil <http://eduko.archimedes.ee/pedagoogide-taiendusope>, vaadatud 23.04.2031.

³⁶ Villems, Winch, pg 169.

³⁷ Ibid.

³⁸ Info kättesaadav aadressil: <http://eduko.archimedes.ee/pedagoogide-taiendusope>, vaadatud 23.04.2013.

Piiratud koolisisesed ressursid: Arvatakse, et Eesti õpetajad on innovaatilised, kuid IKT põhiste koolitusmaterjalide mittekasutamise üheks põhjuseks on vajalike tehniliste vahendite puudumine klassiruumides.³⁹

Niisiis sõltub aktiivõppemeetodite rakendamine esmalt iga õpetaja vastavast haridusest ja sellest tulenevast isiklikust motivatsioonist, hariduskeskkonnast (õppekava, õppevahendid, õppeks võimaldatud aeg, õpetaja innovaativuse tunnustamine) ja hariduse juhtimisest erinevatel tasanditel.

Seega on kaasatud ka juhtimistasand: kuna eelpool käsitletud teemadest selgus, et aktiivõppe elluviimine on õpetajale ajaliselt ressursimahukas, soodustaks juhtkonna huvi teema vastu ning juhtkonnapoolne tunnustus vastava pingutuse ettevõtmist ning uudsete meetodite kaasamist õppeprotsessi.⁴⁰

1.5 Uudsete õpetamismetoodikate rakendamine Eestis

1920.-1930. aastatel Eesti hariduselu suunanud uuenduslike mõtete ja praktika kandjate mõju Eesti koolisüsteemis hakkas nõukogude võimu perioodil hääbuma. Kultiveeriti „ideoloogiliselt õige“ maailmavaate edasiandmist ning erinevad läänemaailmas levinud uuenduslikud lähenemised õpetuse paradigma muutustest siia ei jõudnud.⁴¹

Pärast külma sõja lõppu pidi aga uuenenud ootustega õpetamisele ning õpitulemustele kohanema kogu läänemaailm ning järjest kiiremini võtsid riiklikud hariduspoliitikad omaks rahvusvahelised trendid ning globaalsed väärtused, mis tihti seadsid kahtluse alla traditsioonilise haridusliku lähenemise.⁴²

Üldine suundumus nägi ette keskendumist pigem oskuste (*skills*) kui faktiteadmiste omandamisele.⁴³ Paradigmamuudatuse eesmärgiks oli õpilaste ettevalmistamine eluks kiiresti muutuv maailmas, kus eduka toimetuleku aluseks on eelkõige kohanemisvõime ja avatus uutele ideedele.⁴⁴ Uue lähenemise põhiseisukoht: vajadus uudse suhtumise järele hariduse

³⁹ Ugur, Pruulmann-Vengerfeldt, Lauk, Raudvassar, Metsoja.

⁴⁰ Valdmaa.

⁴¹ Sarv, E.S. Õpetaja ja õpetaja koolitus – 2015 kogumikus Eesti ühiskond ja haridus – 2015. Loogma, K., Sarv, E.S. (koostajad). Tallinn: AS Rebellis, 1998, lk 43.

⁴² Eesti ja Soome haridus ning muutused EL-i hariduspoliitikas 1990- 200. Jõgi, L., Jääger, T., Leppänen, R., Rinne, R. Tallinn: TLÜ kirjastus, 2008, lk 13.

⁴³ Gage, N.L. A Conception of Teaching. Stanford: Springer, 2009, pg 81.

⁴⁴ Fisher, R. Õpetame lapsi mõtlema. Tartu: Atlex, 2005, lk 27.

mõtestamisel väljendub ka mitmetes kogu Euroopa kooliharidussüsteemi puudutavates dokumentides.⁴⁵

Sarnane lähenemine sai aluseks ka hariduskontseptsiooni reformimisel Eestis.⁴⁶ Eesti haridusstrateegia 2012-2020 dokument rõhutab vajadust tõsta õpilaste sotsiaalseid võimeid: oskust ennast väljendada, juhtida ja kehtestada, loovalt ja kriitiliselt mõelda, olla eestvedaja ja võtta riske, väärtustada mitmekesisust ja koostööd, tulla toime määramatuse ja ebaõnnestumistega.⁴⁷

Tulemuste saavutamiseks ettenähtud meetmed sisaldasid muuhulgas ka võimaluste andmist õpetajate loominguliseks tegutsemiseks ja eksperimenteerimiseks ning uuenduslike õpetamismeetodite rakendamiseks, mida omapoolse tegevusega pidid toetama ka ülikoolid kui innovaatiliste õpetamismeetodite ja –vahendite väljatöötajad.⁴⁸

1.5.1 Raskused muudatuste elluviimisel

Uue nägemuse juurutamine ei ole aga sujunud loodetud tempos ja vormis. Eesti teadlaste arvates ei ole Eesti haridussüsteemis viimastel aastakümnetel toimunud muudatuste lähtepunktiks hariduspoliitika terviklik arendamine ning toimunud muutused ei ole olnud süstemaatilised ning piisavalt järjekindlad.⁴⁹

Kriitikute arvates on riiklik hariduspoliitika lähtunud neoliberalistlikest põhimõtetest ning eelkõige kasumiootusest, taastootes seeläbi sotsiaalseid hierarhiaid ning suurendades hariduslikku ebavõrdsust. Liiga tugevat rõhku esitatakse standarditele ja soorituspõhistele õppekavadele, mis toob kaasa hariduse selektiivsuse juba põhihariduse tasemel, koolide pingeread ning koolide kihistumine eliit- ja tavakoolideks.⁵⁰

Valitsev hariduspoliitika mõjutab aga ka seda, millisena näeb õpetaja oma rolli ning mil määral õpetaja tahab mõjutada ja on võimeline mõjutama olukordi, millesse ta on asetatud.⁵¹ Nii on õpetajad Eestis kallutatud õpetamismeetodite planeerimisel pigem võistluslikkuse

⁴⁵ Vaata näiteks Rooma klubi raport: No limits to learning : bridging the human gap. A report to the club of Rome. Kättesaadav aadressil <http://documents.irevues.inist.fr/handle/2042/29329>, vaadatud 29.04.2013.

⁴⁶ Oja, M. The Graduation Examination in the Context of Major Changes in Teaching History in Estonia During the Last Decade. Roberts, M. (editor). After the Wall. History Teaching in Europe since 1989. Hamburg: Fuldaer Verlagsagentur, 2004, pg 202.

⁴⁷ Eesti hariduse viis väljakutset. Eesti haridusstrateegia 2012-2020. Projekt. Kättesaadav aadressil http://www.elu5x.ee/public/documents/materjalid/Haridusstrateegia_PROJEKT_8_lk.pdf, vaadatud 29.04.2013.

⁴⁸ Samas.

⁴⁹ Jõgi, Jääger, Leppänen, Rinne, lk 13.

⁵⁰ Ruus, V.R. Õpetajakutse mitmetasandiline ja –dimensioniline mudel ning strateegilised sõlmpunktid kogumikus Õpetaja esmaharidus. Olukord ja probleemid 21.sajandi algul. Ruus, V.R., Sarv, E.S. (koostajad). Tallinn: Vali Press, 2010, lk 18.

⁵¹ Samas, lk 24.

suunas (eriti võrreldes koostöö kasutamisega), nihutades tagaplaanile õppimise enesearendusliku väärtuse ja õppimise kui iseväärtuse.⁵²

Seetõttu on õpetajate metoodiline pagas pigem üksluine ning liigselt traditsiooniliste meetodite poole kaldu.⁵³ Ka ajalooõpetajate õpetamismeetodeid käsitletud uuring viitas õpetajate liigsele kontseptuaalsusele ning keskendumisele faktiteadmistele.⁵⁴

⁵² Sarv, E.-S. Õpetaja ja kool õpilase arengu toetajana. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2008, lk 67.

⁵³ Samas.

⁵⁴ McKellar.

2 Eesti iseseisvuse taastamise koht/roll ajalooõppes

2.1 Õppekava

Hetkel kehtiv Gümnaasiumi riiklik õppekava käsitleb Eesti taasiseseisvumisprotsessi kohustusliku kursuse „Lähiajalugu II – Eesti ja maailm 20. sajandi teisel poolel“ raames külma sõja lõpu ja kommunistliku maailmakorra lagunemise teema osana. Kursuse lõppedes peab õpilane analüüsima Eesti iseseisvuse taastamist, tundma riikluse ülesehitamise käiku, teadma, kes olid Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, Arnold Rüütel, Lennart Meri, Edgar Savisaar ja Mart Laar ning iseloomustama nende tegevust.⁵⁵

Lisaks peab õpilane omandama teadmise, mida tähendavad mõisted *perestroika*, *glasnost*, laulev revolutsioon, Rahvarinne, Balti kett, interrinne, ERSP, Eesti Kongress, Põhiseaduse Assamblee ning oskama neid kontekstis kasutada.⁵⁶

Olulisel kohal on erinevate seisukohtade tõlgendamisoskus ning kriitilise mõtlemise arendamine. Ajalooprobleemide analüüsimise kaudu areneb eeldatavalt õpilase ajalooline mõtlemine, rikastub väärtussüsteem, kujuneb rahvuslik ja kultuuriline identiteet, sallivus ja pooldav suhtumine demokraatlikesse väärtustesse.⁵⁷

Läbi käsitletavate teemade omandab õpilane ka allikakriitika oskuse, kuivõrd Eesti iseseisvuse taastamise teema ning antud küsimust käsitlevad uurimused pakuvad tihti mitmeid tõlgendamisvõimalusi ning annavad võimaluse näha minevikus toimunud sündmuste interpretatsiooni juhtijana interpreteerijate toonast rolli ning edasist elukäiku.⁵⁸

Aineülestest pädevustena nähakse võimalusi arendada õpilaste oskust mõista ühiskonnas kehtivaid norme ja väärtusi, suutlikkust analüüsida põhjusi ja tagajärgi, mõista seoseid tänapäeva ja varem-toimunu vahel ning kujuneda aktiivseks, ühiskonnas toimetulevaks ja osalevaks kodanikuks.⁵⁹

Seega võib kokkuvõtvalt väita, et antud teema annab võimaluse saavutada mitmeid õppekavas sätestatud ainealaseid pädevusi ning ka aineüleseid eesmärke ning seetõttu tuleks võimalusel iseseisvuse taastamise teemale pühendada vähemalt neli-viis ainetundi.

⁵⁵ Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava.

⁵⁶ Samas.

⁵⁷ Oja, M. Õppeaine kontseptsioon ja rõhuasetused.

⁵⁸ Samas.

⁵⁹ Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava.

2.1.1 Õpikud

Stiil. Õpikutes kasutatud stiililt on teema käsitlemine liikunud emotsionaalselt käsituselt⁶⁰ vaoshoitumale.⁶¹ Eesti taasiseseisvumise alguses kasutatakse õpikus näiteks termineid „siit sai alguse murrang rahva hinges“⁶² (Hirvepargi sündmuste kohta), „tänu tema (Karl Vaino) täielikule taipamatusele ja võimetusele sai võimalikuks kogu Eestit haaranud ühisrinde kujunemine.“⁶³

Lisaks värviderohkele ja nüansirikkale keelele on teema paatoslikult lõpetatud katkega 1918.aasta 24.veebruaril avaldatud Manifesti kõigile Eestimaa rahvastele sõnadega: „Eesti! Sa seisad lootusriikka tuleviku lävel, kus sa vabalt ja iseseisvalt oma saatust võid määrata ja juhtida!“⁶⁴

Hilisemates õpikutes on teema käsitlemisel kasutatud keel oluliselt ametlikum, rõhutatult objektiivne. Lisaks kasutatakse keerulisemat terminoloogiat ja lausekonstruktsioone. Viimastel aastatel on siiski toimunud mahlakama, teatud hinnanguid pakkuva jutustamisstiili taastulek.⁶⁵

Lausa liigse emotsionaalsuse ning tendentslikkusega paistab aga silma Andres Adamsoni ja Sulev Valdmaa "Eesti ajalugu". Näiteks võib antud teemakäsitluste all lugeda fraase "rahvas tervikuna on juhtidest alati targem, ega siis ilmaaegu öelda, et rahva hää on jumala hää!"⁶⁶ (Rahvarinde toetuse kohta) ning "Venemaa president Boriss Jeltsin ruttas tunnustama Baltimaade iseseisvust - mitte ainult heast tahtest muidugi: oleks meid põlvili surutud, olnuks järjekord teiste käes."⁶⁷

Eesti Kongressi ja Rahvarinde positsioon ning roll iseseisvuse taastamise protsessis.

Huvitavat võrdlusmaterjali pakub Eesti Kongressi ja Rahvarinde positsioonide ja rollide käsitus. Kui iseseisvuse taastamisele järgnenud aastatel leiti, et Eesti Kongress ei täitnud talle esitatud ootusi⁶⁸ siis järgmistes õpikutes nähakse just Eesti Kongressis jõudu, mille tegevus

⁶⁰ Arjakas, K., Laur, M., Lukas, T., Mäesalu, A. Eesti ajalugu. Õpik 11.klassile. Tallinn: Koolibri, 1991, lk 444.

⁶¹ Tannberg, T., Mäesalu, A., Lukas, T., Laur, M., Pajur, A. Eesti ajalugu. Tartu: Avita, 2001, IV, parandatud trükk.

⁶² Arjakas, Laur, Lukas, Mäesalu, lk 444.

⁶³ Samas, lk 445.

⁶⁴ Samas, lk 459.

⁶⁵ Pajur, A., Tannberg, T. Eesti ajalugu II. 20.sajandist tänapäevani. Õpik gümnaasiumile. Tallinn: Avita, 2006, lk 144., Vahtre, L. Eesti ajalugu gümnaasiumile. Tallinn: Ilo, 2004, lk 299.

⁶⁶ Adamson, A., Valdmaa, S. Eesti ajalugu. Tallinn: Koolibri, 2001, lk 228.

⁶⁷ Samas, lk 232.

⁶⁸ Arjakas, Laur, Lukas, Mäesalu, lk 453.

tõi kaasa omariikluse taastamise.⁶⁹ Vaid Andres Adamson on Eesti Kongressi suhtes kriitiline ning käsitleb iseseisvuse taastamisel pearolli täitjana Rahvarinnet.⁷⁰

Juriidilise järjepidevuse olulisus. Kuigi õpikutes tuuakse välja juriidiline järjepidevus kui oluline aspekt Eesti iseseisvuse taastamise protsessis, ei käsitleta seda küsimust sisulises mõttes. Selgituse, miks oli oluline vabariigi taastamine, mitte pelgalt iseseisvumine annab vaid Lauri Vahtre: „uue riigi loomise korral tulnuks selle kodanikeks kuulutada kõik Eesti elanikud. Seda nimetati kodakondsuse nullvariandiks. Kummitas oht, et selline lahendus tooks kaasa vajaduse kuulutada vene keel teiseks riigikeeleks, mis Eestis valitsevat reaalsel olukorda arvestades oleks tähendanud venestuspoliitika sisulist jätkamist., uue riigi loomisel oleks pidanud alustama algusest, taotlema välisriikide tunnustust, võtma kodanikeks kõik oma territooriumil elavad inimesed, kandma proportsionaalset osa N. Liidu tohutust välisvõlast, vastutama N. Liidu kuritegude eest, sätestama kaks riigikeelt“.⁷¹

Erinevad organisatsioonid versus rahva roll protsessis. Kui 1991.aasta õpikus käsitletakse iseseisvuse taastamise juhtrolli täitjana rahvast ja rahvaliidumisi siis hilisemad õpikud keskenduvad rohkem organisatsioonidele ja poliitilistele liikumistele kui rahvale iseseisvuse taastamises osalejana.⁷² Üldjoonest on erinev vaid Vahtre õpik, mis sarnaselt 1991.aasta õpikule rõhutab rohkem inimeste ja kodanikuliikumise rolli ning sellevõrra vähem institutsioone.⁷³

Rahvusküsimus. Suhteliselt vähe puudutatakse õpikutes rahvusküsimust. Vaid 1997.aastal ilmunud „Eesti ajalugu II“ käsitleb mitte-eestlaste kaasamist iseseisvuse taastamise protsessi⁷⁴ ning Lauri Vahtre esitab põhjaliku selgituse sellest, keda peeti Kodanike komiteede liikumise puhul silmas Eesti kodanikena, pareerides väiteid, et venelasi diskrimineeriti nende rahvuse põhjal.⁷⁵

Eestis toimunud sündmuste tähtsus üleliidulises kontekstis. Eesti ja eestlaste tegevuse rolli ülejäänud liiduvabariikide sündmuste mõjutaja ja käimalükkajana rõhutatakse vaid esimeses taasiseseisvumise järel ilmunud õpikus,⁷⁶ ülejäänutes selline teemakäsitus puudub.

⁶⁹ Laur, M., Pajur, A., Tannberg, T. Eesti ajalugu II. Tallinn: Avita, 1997, lk 141.

⁷⁰ Adamson, Valdmaa, lk 228.

⁷¹ Vahtre, lk 312.

⁷² Tannberg, Mäesalu, Lukas, Laur, Pajur, lk 308.

⁷⁴ Laur, M., Pajur, A., Tannberg, T., lk 149.

⁷⁵ Samas, lk 309.

⁷⁶ Arjakas, Laur, Lukas, Mäesalu, lk 444.

Näited allikatest. Allikakatkeid ning neil põhinevaid ülesandeid ilmub õpikutesse alles viimasel ajal, näiteks on 2006.aastal ilmunud õpikusse lisatud „Rahva Hääles“ ilmunud ametlik teade Hirvepargi miitingu kohta⁷⁷ ja Eestimaa Rahvarinde üldprogramm.⁷⁸

Kasutatud pildimaterjal. Vaadeldes väljatoodud pildimaterjali on arusaadav, et majanduslikust olukorrast sõltudes on materjal kõige napim 1991.aastal ilmunud õpikus (nagu sel perioodil ilmunud kirjandusele üleüldiselt omane, jätab soovida ka paberi kvaliteet ning seega on olemasolevad pildid halva kvaliteetiga, muutes teatud hetkedel neist arusaamise raskendatuks). Üldjoontes võib väita, et ajas on õpikud muutunud pildirohkemaks ning läbi aastate kasutatakse muude fotode kõrval peaaegu alati pilte „Eestimaa laulust“, barrikaadidest Toompeal ning interrindede meeleavaldusest Toompeal.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et kuigi sündmuste ja arengute rõhuasetus vaadeldud õpikutes olulisel määral sarnaneb, leidub märgatavaid erinevusi kasutatud keeles ning info edastamise emotsionaalsuses.

2.2 Ilmunud õppematerjalid

Konkreetselt vaid käesolevas töös uuritava teema kohta käivat ühtset õppematerjali tänasel hetkel loodud ei ole. Olemasolevates metoodilistes käsiraamatutes ja dokumentide kogumikes leidub küll Eesti iseseisvuse taastamise küsimust käsitlevaid töölehti ja tunniülesandeid, kuid puudub tervet teemat täielikult kattev materjal.

Nii on näiteks vene koolidele ilmunud õppematerjal, milles esitatud materjalides leidub ka vastavat ajaperioodi käsitlevaid dokumente ning nende alusel loodud tööülesandeid.⁷⁹

Kuna juba mõnda aega ning järjest enam räägitakse õpetajate liigsest sõltuvusest õpikutest (ja õpikute mitesobivusest kõikidele õpilastele)⁸⁰ ning vajadusest olukorda muuta nii, et lähtutaks eelkõige õppekavas sätestatud eesmärkidest, klassi tasemest ning õpilaste huvidest, oleks õpetaja tegevust ning tunni ettevalmistamist toetavate õppematerjalide koostamine vajalik ning nimetatud tulemuste täitmist toetav. Loomulikult toetaks õpetajat konkreetse teema juures (nagu ka muude ajalooteemade käsitlemisel) õpetajaraamatu olemasolu.

⁷⁷ Pajur, A, Tannberg, T. Eesti ajalugu II. 20.sajandist tänapäevani. Õpik gümnaasiumile. Tallinn: Avita, 2006, lk 141.

⁷⁸ Samas, lk 144.

⁷⁹ Eesti ajaloo pöörded. Dokumente ja materjale vene õppekeelele gümnaasiumile. Tallinn: Argo, 2008.

⁸⁰ Vt näiteks Harro Loit, H. Õpik kui lõks – *Haridus* nr 8, 2004 (kättesaadav aadressil <http://haridus.opleht.ee/Arhiiv/082004/lugu1.pdf>, vaadatud 07.04.2013), Lees, M. Ettevaatust – kool! – *Luup* nr. 8 (17.aprill 2000) (kättesaadav aadressil <http://www.postimees.ee/luup/00/08/eesti2.shtml>, vaadatud 07.04.2013), Jõe, K. Südamega tehtud töö. Intervjuu õpetajaprogrammi koordinaatori Elve Kukega (kättesaadav aadressil <http://www.ekk.edu.ee/122549>, vaadatud 07.04.2013).

2.3 *Lisamaterjalid*

Mitmeid siintoodud uurimusi ja raamatuid tuleb lugeda kontekstist lähtudes, kuivõrd mitmed neist on teatud määral tendentslikud ja püüavad enda rolli suurendada teiste rolli pisendamise läbi. Samas lisab just arvamuste paljusus ja kategoorilisus (ning erinevate arvamuste ja seisukohtade kõrvutamine ja võrdlemine) ajaloo õppimisele juurde inimliku ja kaasahaarava nüansi.

Õpetaja jaoks suurepärasest materjali lisaülesannete või teema piltlikustamiseks loodud ülesannete jaoks (sealhulgas ka hulgaliselt pildimaterjali ja algallikaid) pakub Tarmo Vahteri „Vaba riigi tulek. 1991 kuus otsustavat kuud“. Muuhulgas on nimetatud uurimuses ilmunud käsitlused sobivaks võimaluseks ka toleaeegsest olustikust ja majanduslikust olukorrast ülevaate andmiseks.

Kuivõrd raamat on nüüdseks ilmunud ka vene keeles, pakuvad väljatoodud seisukohad, meenutused ja sündmuste kronoloogia tundide elavdamise ja mitmekesistamise võimalusi ka venekeelsete (põhi)koolide õpetajatele.

Huvitava analüüsi Eesti Vabariigi Ülemnõukogu rollist ning positsioonist iseseisvuse taastamise protsessis annab Rein Järliku koostatud ja 2008.aastal ilmunud „Kui taastasime Eesti iseseisvuse“. Ülo Nugise poolt seal toodud mälestus 1990.aasta augustisündmustest loob ühe selgema pildi. Samas kaldub autori poolehoid ilmselt Ülemnõukogu tähtsuse suunas, mistõttu õpetajal tuleks pilti kindlasti kas mingite muude materjalidega võrdlust pakkudes või ise sellele tähelepanu osutades tasakaalustada.

Hea pildimaterjali Balti ketist pakub Rahvarinde tegevust käsitlev Eestimaa Rahvarinde Eestseisuse liikme Lembit Koiki „Balti kett“, kuid taas tuleb sisu lugeda teatud mööndustega. Raamatus sisalduv materjal sobib jälle ehk võrdluseks, andes pildi sellest, kuidas nägid oma rolli Eesti taasiseseisvumisprotsessis Rahvarinne ja Kodanike komiteede liikumine.

Ladusas, õpilaste jaoks huvitavas keeles annab 1991.aasta murrangulised sündmused edasi „20 aastat uut Eestit. 1. osa“. Lühidalt on edasi antud põhilised sündmused ning lisatud autori enda meenutused ja toleaeagsed emotsioonid.⁸¹

Kogumik „Hirvepark 1987. 20 aastat kodanikualgatusel, mis muutis Eesti lähiajalugu“ esitab intervjuud mitmete Hirvepargi meeleavaldusel osalenuga (näiteks Lagle Parek, Heiki Ahonen, Eve Pärnaste, Juhan Kivirähk, Merle Jääger jt), lisades ka arhiivifotosid meeleavaldusest. Kogumiku abil on võimalik rõhutada ja välja tuua kodanikualgatusel rolli Eesti iseseisvuse

⁸¹ Tammer, E. 20 aastat uut Eestit. 1. osa. Tallinn: Tammerraamat, 2011.

taastamise protsessis. Lisaks pakub Kaarel Piirimäe ja Peeter Kaasiku artikkel „Hirvepargi kõnekoosolek ja Eesti vabanemine“ huvitavaid, peateest teatud määral kõrvalekalduvaid seisukohti näiteks Balti riikide erilise rolli kohta Nõukogude Liidu lagunemisel ning vaatleb Hirvepargi koosolekut ning selle järelkajasid hoopis laiemalt. Juhan Kivirähki ja Aimar Altosaare artikkel „Avalik arvamus 1987“ annab võimaluse statistika analüüsi ülesanne loomiseks.⁸²

Heiki Lindpere koostatud kogumik „MRP raske ülestunnistus“ on õppetöös väärtuslik oma huvitavate lisade tõttu, kui näiteks rühmatööna käsitleda MRP salaprotokollide avalikustamise protsessi. Ära on toodud põhjalik kronoloogia koos sündmuste analüüsidega, intervjueritud on MRP komisjoni liikmeid (Igor Gräzin, Endel Lippmaa, Edgar Savisaar ja Juri Afanasjev), MRP sõlmimist ja salaprotokollide avalikustamist käsitlevad dokumendid ja artiklid (ka näiteks NSV Liidu ja Saksamaa vahel sõlmitud mittekallaletungilepingu salajane lisaprotokoll, A. Hitleri 21.augusti 1939.a. telegramm Jossif Stalinile, Stalini vastusteletogramm).

Eesti iseseisvuse taastamise rolli on oma Tartu Ülikooli ajaloo- ja arheoloogia osakonnas kaitstud bakalaureusetöös „Iseseisvuspäeva sünd“ käsitlenud Kadri Must. Uurimus on ilmunud ka raamatuna.⁸³ Sarnaselt mitme eelpool mainitud teosega on ka selles analüüsis tunda selget poolehoidu Rahvarindele. Seda, et tegu oleks täiesti objektiivse uurimusega, ei väida ka autor ise.⁸⁴

2.3.1 Õpetajate poolt loodud materjalid

Vabalt kättesaadavat, ajalooõpetajate endi poolt Eesti iseseisvuse taastamise teemat käsitlevat materjali ei ole palju. Tundub, et ka selle konkreetse teema puhul leiab toetust seisukoht, mille kohaselt ei armasta ajalooõpetajad tundideks loodud õpivara eriti avalikustada ning jagada. Meeldiva erandina pakuvad Haljala gümnaasiumi õpetaja Egon Metsa keskkonnas slideshare.net kättesaadavad esitlused suurepäraselt ja ülevaatlikku pildimaterjali ning annavad selle abil ülevaate toimunud sündmustest ning olulistest isikutest.⁸⁵

⁸² Tannberg, T. (peatoimetaja). Hirvepark 1987. 20 aastat kodanikualgatusel, mis muutis Eesti lähiajalugu. Tallinn: MTÜ Kultuuriselts Hirvepark, 2007.

⁸³ Must, K. Iseseisvuspäeva sünd. Tartu: Kleio, 2000.

⁸⁴ Kadri Musta usutus Vikerraadiole, eetris 20.augustil 2000.aastal. Kättesaadav: <http://194.36.162.160/vaata/uudised-esitleti-raamatut-iseiseisvuspäeva-sund>

⁸⁵ <http://www.slideshare.net/egon93/eesti-taasiseseisvumine> ja <http://www.slideshare.net/egon93/eesti-taasiseseisvumine-uus>, vaadatud 29.03.2013.

Selleks, et suurendada ajalooõpetajate omavahelist suhtlemist ning ka õppematerjalide jagamist, võiks kaaluda vastava interaktiivse keskkonna loomist, kus osalevad õpetajad saaksid võimaluse õppematerjalide esitamiseks, teiste materjalide kommenteerimiseks ning omavaheliseks diskussiooniks.

Keskkond aitaks ühtlasi ka kaasa eesmärgile, mille kohaselt kasutab (ajaloo)õpetaja oma tunnis uuenevaid ja uudseid õppematerjale ning –meetodeid ning lähtub tundide kavandamisel konkreetse klassi õpilaste võimetest ja huvidest. Kuna hetkel muudab nimetatud eesmärgi täitmise raskeks eelkõige õpetajate pidev aja- ja muude ressursside nappus, oleks lahenduseks just koolideülene õpetajate koostöö ning ülesannete jagamine.

Lisaks tuleks leida viise, kuidas kindlustada õpetajakoolituse läbinud üliõpilaste lõputöödena koostatud õppematerjalide jõudmine õpetajateni ning läbi nende ka praktilisse kasutusse.

3 Praktilised meetodid teema käsitlemiseks ajalootunnis

Käesolevas peatükis esitatakse praktilised materjalid Eesti iseseisvumise taastamise teema käsitlemiseks. Lähtutud on gümnaasiumi õppekavas ette nähtud tulemuste saavutamisest, kuid reaalsuses on võimalik antud materjale kasutada ka põhikoolis. Kuivõrd praktikas ei õnnestu sageli siintoodud materjale täies mahus kasutada, on võimalik ka materjalide valikuline kasutamine või integreerimine ühiskonnaõpetuse tundides käsitletavatesse teemadesse.

Õppematerjalide koostamisel on silmas peetud õppekavas sätestatud õppe- ja kasvatusesmärkide täitmist ning seega taotletakse tulemust, kus õpilane tunneb huvi mineviku vastu, määratleb enda oma rahva liikmena, mõistab ajaloosündmuste ja protsesside põhjuse-tagajärje, sarnasuse-erinevuse ning järjepidevuse olemust ning erineva tõlgendamise põhjusi.⁸⁶

Konkreetselt on järgitud järgmise teadmiste saavutamist: õpilane analüüsib Eesti iseseisvuse taastamist ning teab riikluse ülesehitamise käiku; teab, millist rolli mängisid käsitletaval perioodil Edgar Savisaar ja Mart Laar; seletab ja kasutab kontekstis mõisteid Rahvarinne, Eesti Kongress, laulev revolutsioon, ERSP, Balti kett, interrinne.⁸⁷

3.1 Iseseisev töö

3.1.1 Ajajoone koostamine

Ajajoone koostamine on ulatuslikemate teemade puhul sobivaks viisiks faktiteadmiste koondamiseks ja sündmuste omavaheliste seoste mõistmiseks. Ajajoone koostamise ülesanne võib olla kogu teemat läbiv (ajajoont täiendatakse pidevalt) või ka teema kokkuvõtteks antav ülesanne.

Näide

Koostage käsitletud materjalidele toetudes ajajoon 1991.aasta sündmuste kohta.

Tegevuse eesmärk:

- Õpilane koondab oma teadmised 1991.aasta augustisündmuste kohta;
- Õpilane oskab eristada väheolulist olulisest.

⁸⁶ Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava.

⁸⁷ Samas.

3.1.2 Mõistekaardi koostamine

Mõistekaardi koostamine aitab õpilastel teadmisi struktureerida ning konkreetset teemat „suuremasse pilti“ asetada. Mõistekaarti koostamist võib vastavalt teema mahukusele läbi viia kas individuaalse-, paaris- või rühmatööna. Oluline on, et õpilased hiljem kaarti tutvustades mõistete seostamist põhjendaksid. Juhul, kui mõistekaarti koostatakse esmakordselt, tuleb õpetajal selle meetodi põhimõtteid esmalt õpilastele tutvustada.

Näide:

Lugege läbi katkendi Tarmo Vahteri raamatust “Vaba riigi tulek. Kuus otsustavat kuud.” ning moodustage mõistekaart, mille keskne mõiste on “Majanduslik olukord Eestis“, andke majanduse olukorrale endapoolne hinnang.

Tarmo Vahter „Vaba riigi tulek. Kuus otsustavat kuud.“

Aprill 1991

Normaalsest riigist olid asjad Eestis tol hetkel sama kaugel kui Maa Kuust. Vaid eraettevõtjate poolt avatud valuutapoodidest võis saada USA dollarite ja Soome markade eest kõike, mida hing ihaldas. [...]

Konjunktuuriinstituut jälgis sel kevadel mitu nädalat järjest kaubavalikut üle Eesti. Kõikjal oli olukord väga halb. Sukki ja sokke, pesu ning elektripirne müüdi talongidega. Aprilli algul oli valitsus teostanud hinnareformi, millega paljud kaubad kallinesid kaks-kolm korda. Sellest hoolimata polnud riiklikest kauplustest võimalik osta külmkappe, pesumasinaid, tolmuimejaid, elektripliite, triikraudasid ega jalgrattaid. Konjunktuuriuurijad leidsid poodidest küll lusikaid, aga mitte kahvleid. Müügil olev kaubavalik moodustas vaid 10-15 protsenti sellest, mis mõned aastad tagasi. Raskustes oli isegi alkoholiäri. Klaastaara puudusel villis Liviko viina õli- ja õllepudelitesse. Ettevõtetele müüdi alkoholi ja õlut vastavalt nende poolt tagastatud tühjade pudelite arvule.

Ka toiduainetega oli seis äärmiselt niru. Jaanuarist aprilli lõpuni sai iga inimene osta talongide eest kokku vaid neli kilogrammi suhkrut. Ka kõrgema ja I sordi nisujahu, riisi ja manna müük oli rangelt limiteeritud. Liha poolfabrikaadid olid muutunud nii kalliks, et nende kasutamine toidu valmistamisel ähvardas käia töölissööklatele üle jõu.

Rahva ostuäri langust peegeldas kalaäri. Võrreldes eelmiste aastate kalapüügi kõrghooajaga müüdi räime ligi poole võrra vähem. Räime kilohind oli tõusnud 31 kopikalt kahele rublale ehk rohkem kui kuus korda.

Enamik kaupu toodeti riiklikes ettevõtetes. Riik otsustas, kui palju üks või teine asi maksis. Näiteks 16.mail kehtestas Hinnaameti peadirektor Peeter Tammistu kõrgema sordi Paide keeduvorstile kilohinnaks 9 rubla. Hakkliha Lemmik aga maksis 8.40 kilo. (Statistikaameti andmetel oli 1991.aastal keskmine brutopalk Eestis 705 rubla).

Majanduspiiri kehtestamisel oli piirikaitsjate peamine ülesanne takistada keelatud kaupade väljavedu. Nimekiri oli pikk: ahjupotid, küttepuud, turbabrikett, naaritsanahad, lahtine mineraalvesi jne. lisaks sellele kehtis majandusminister Jaak Leimanni poolt kinnitatud loetelu kaupadest, mida võis välja viia vaid erilubadega. See oli veel pikem, alates toiduainetest: liha, juust, või, närimiskummi, aga ka sukad-sokid ja aluspesu, tapeet, viin, õli, kõnniteeplaadid, tsement, puittaara ja taaraalused.⁸⁸

Kommentaar: Majandusteema ilmestamiseks näidata sel perioodil kasutusel olnud talonge (saab arutleda ka teemal, kuidas tavainimestel puudus ligipääs igasugustele trüki- ja paljundus-masinatele ning miks see nii oli?). Õpilastel puudub isiklik kogemus kaubapuuduse, järjekordade, defitsiidi kohta, seega tuleb majandusteema käsitlemisel minna sageli kaugemale, kui õpetaja tundi kavandades eeldas.

3.1.3 Infootsing teabeallikatest ja infoanalüüs

Iseseisva infootsingu abil on õpilastel võimalus arendada allikakriitilist lähenemist leitavas materjalis ning arendada oskust eristada olulist mitteolulisest.

Näide:

Leidke olemasolevaid IKT vahendeid (nutitelefonid, sülearvutid) kasutades internetiotsingu abil vastused järgmistele küsimustele:

1. Millal iseseisvusreferendum toimus?
2. Millise Moskva käigu vastukäiguna oli see mõeldud?
3. Kuidas suhtus referendum korraldamisega Eesti Komitee?
4. Mis oli referendum tulemus?

Iseseisvale tööle eelneb õpetaja sissejuhatus teemasse ja järgneb klassidiskussioon, kus õpilased tutvustavad oma töö tulemusi.

Tegevuse eesmärk:

⁸⁸ Vahter, T. Vaba riigi tulek. 1991 kuus otsustavat kuud. Tallinn: AS Eesti Ajalehed, 2011, lk 23-58.

- Õpilane saab teada iseseisvumisreferendumi toimumise aja, eesmärgi, tulemuse;
- Õpilane tunneb infootsingu teostamise reegleid, eristab usaldusväärset infot mitteusaldusväärsest.

3.1.4 Suuliste allikate kasutamine

Küsitluste läbiviimine ja suuliste meenutuste kasutamine aitab muuta ajalugu õpilaste jaoks huvitavamaks, arendab nende väljendus- ja suhtlusoskust, analüüsivõimet, õpetab mõistma ja aktsepteerima inimeste eluloolisest taustast tulenevaid erinevaid vaateid.⁸⁹

Konkreetses teemas aitab suuliste mälestuste kasutamine õpilasel mõista ka sündmuste ajalist lähedust tänapäevale: temast vaid ühe põlvkonna kaugusel olevate inimeste jaoks ei ole tegemist pelgalt ajaloo, vaid reaalselt kogetud sündmustega.

Ülesande täitmisele eelneb tutvumine intervjuu kavandamise, läbiviimise ja tulemuste esitamise reeglitega.

Näide:

Vii läbi intervjuu oma pereliikmega (isa, ema, vanaema, vanaisa, tädi, onu) ning palu tal meenutada Eesti iseseisvuse taastamisele eelnenud aega.

- Esmalt pöördu potentsiaalse intervjuueeritava poole, tutvusta oma eesmärki;
- Lepi kokku aeg, mis teile mõlemale sobib;
- Pane endale kirja küsimused, mida soovid küsida, võta need intervjuule kaasa;
- Ära unusta salvestusmaterjali (sülearvuti, märkmik, pliiats);
- Vii läbi intervjuu, kus leiad vastuse järgmistele küsimustele: kas intervjuueeritav osales mõnel üritusel (Balti kett, Eestimaa laul, Eesti Kongressi valimised), kuidas kirjeldab ta sel perioodil ühiskonnas valitsenud meeleolusid, milline oli tema suhtumine/tema ootused järgnevasse?
- Intervjuu lõppedes täna intervjuueeritavat;
- Võimalikult lühikese aja jooksul pärast intervjuu toimumist vaata üle oma intervjuu käigus tehtud märkmed: kas kõik kirjutatu on arusaadav?
- Koosta intervjuust kokkuvõte, ole valmis intervjuu tulemusi klassis tutvustama.

⁸⁹ Raudsepp, A. Ajaloo õpetamise metoodika käsiraamat. Tartu: Raudpats, 2006, lk 47.

3.1.5 Arutluse kirjutamine

Arutluse kirjutamine annab õpilasele võimaluse süstematiseerida oma teadmisi, õppida neid kirjalikult väljendama ning selle protsessi käigus ka enda arvamust kujundama.

Näide. Õpilased kirjutavad tunnis arutluse teemal “Põhilised jõud Eesti iseseisvuse taastamisel, nende roll selles protsessis”.

Kava koostamisel toovad õpilased välja olulisemad liikumised (EMS, MRP-AEG, Rahvarinne, ERSP, Eesti Kodanike Komiteede liikumine), panevad kirja toimunud sündmused (näiteks sinimustvalged tänavatel, Hirvepargi miiting, Rahvarinde liikumise suur pooldajate arv, Eesti Kongressi valimised), loovad sündmuste ja liikumiste vahelised seosed, annavad oma hinnangu.

Alternatiivina võivad õpilased kirjutada ka arutluse „Elanike roll iseseisvuse taastamise protsessis“. See teema annab võimaluse käsitleda laiemalt mittevägivaldsete rahvaliidumiste jõudu ajaloo protsesse mõjutada.

3.2 Rühmatöö

Rühmatöö annab õpilastele võimaluse õppida meeskonnatöö reegleid ning arendada iseenda oskusi isikliku arvamuse väljendamiseks ja seisukohtade põhjendamiseks. Lisaks harjuvad õpilased pidama erinevusi ja eelistusi teatud küsimustes pigem eeliseks, kui takistuseks lahenduseni jõudmisel.⁹⁰

Näide. Õpilased töötavad neljaliikmelistes rühmades. Igale rühmaliikmele antakse lugeda üks 1987.aastal Hirvepargi koosolekul osalenuga tehtud intervjuu. Pärast intervjuude lugemist toovad õpilased arutelu käigus välja intervjuudes esinenud sarnasused ja erinevused (koosolekul osalemise põhjused, järgnenud reaktsioon, sündmusele perspektiivilt antud hinnang). Oluline on, et õpilane mõistaks kodanikualgatuse rolli demokraatia kujunemise protsessis (laiem eesmärk: õpilane mõistab, et demokraatia eeldab üksikisiku kaasamist ja osalemist; võrdleb kodaniku rolli demokraatliku riigikorra ja diktatuuri puhul).

Intervjuu Heiki Ahoneniga

Kirjeldage meeleavalduse käiku. Milline esineja, mis episoodid jäid kõige olulisemana meelde.

⁹⁰ Good, T.L., Brophy, J.E. Looking in Classrooms. Boston: Pearson, 2008, pg 189.

Algul Raekoja platsil ei olnud eriti kedagi. Jutud räägivad, et Raekoja platsile suubuvate tänavate otstes olevat olnud kinnised sõjaväeautod. Need olevat kümme või viis minutit enne kahteist ära sõitnud. Kui ma „Moskva“ kohviku eest Raekoja platsile tagasi tulin, oli plats juba rahvast täis. Madisson oli seal. Ma arvan, et juhuse ja spontaansuse tõttu olin mina see, kes trepile astus ja rahvale hüüdis, et hakkame minema.

Marssisime Linda kuju juurde. Harju tänav oli küllaltki paksult rahvast täis. Meid oli hoiatatud, et kui me liiklust takistame, siis peetakse seda massiliste korratuste õhutamiseks ja selle eest oli ette nähtud küllaltki karm karistus – oma kümme aastat. [---]

Pargis oli palju inimesi, see oli nagu väike laulev revolutsioon: noori naisi lastega, vanu inimesi, kes olid olnud vangis või küüditatud, siis keskealisi inimesi. Seltskond oli väga kirju, ei olnud ainult üks sotsiaalne kiht. [---]

Millist reaktsiooni eeldasite võimudelt ja kuidas tõlgendasite võimude käitumist?

Mina ei oodanud midagi. Ühest küljest ma ei arvanud, et rahvast füüsiliselt laiali aetakse, aga ma eeldasin, et marginaliseeritakse ära. seda asutigi ju kohe tegema. Hirvepark tõenäoliselt sai nii laua kõlapinna osaliseks tänu sellele, et umbes kolm-neli päeva enne ilmus kas “Rahva Hääles” või „Noorte Hääles“ tõlkeartikkel vist „Komsomolskaja Pravdast“, kus öeldi, et Balti natsionalistid plaanivad sellist üritust ja see on paha asi. Siis hakkas ilmuma veel igasuguseid asju, mis tegelikult tegid trükisõnas teatavaks, et midagi toimub.

Kellaaega ja kohta seal muidugi ei öeldud. Pärast tuli sõimuartikleid päris paksult, ja tollases ühiskonnas töötasid need kirjutajate ja võimu enda vastu. Kui sõimatakse kedagi mingi asja eest, millest inimesed lugu peavad, siis toimib sõim vastupidiselt, sest keedi seda ei usu. [---]

Mida teate meeleavaldusele järgnenud võimudepoolsest tegevusest osalejate suhtes?

Pärast oli KGB poolt survet küll, mingil hetkel tungiti mulle ja Lagle Parekile ka kallale, ehmatamiseks. Miks seda üldse tehti? [---] Tundus, et arusaadavalt võim peab reageerima, aga kuidas...Reageering oli täiesti talutav, tõsis hirmu mul küll polnud.

Kuidas kirjeldaksite/hindaksite Hirvepargi meeleavalduse rolli Eesti vabanemisprotsessis ja edasises ühiskonna arengus tänase pilguga?

Hirvepargi üritus oli nagu „õigel ajal õiges kohas“. Rõhud olid õiged. Midagi oleks hakanud juhtuma nii või teisiti. Meie seltskonna roll oli selles, et ta oli neis tingimustes kõige radikaalsem poliitiline liikumine. Tänu meile ei saanud vähemradikaalsed liikumised veel

vähem radikaalseks muutuda. Meie olime nagu survegrupp, mis mõjutas teisi. Niikaua, kui me ei olnud veel kinni pandud, ei pandud ka teisi kinni.⁹¹

Intervjuu Merle Jäägeriga

Kuidas saite teada Hirvepargi miitingu toimumisest?

Ei mäleta enam täpselt. Linna peal liikusid jutud. Mu ema teadis kah, ehkki suhtlesime erinevate inimestega.

Millised olid kaalutlused osalemiseks? Mida lootsite, mida kartsite?

Põnevus eelkõige. Lootsin, et laskmiseks ei lähe. Kartsin, et kilpidega üksus tuuakse ikka välja ja rahvast hakatakse materdama.

Mentide eest ärajooksmine oli vahepeal igapäevane nähtus. Ei saa ju jätta neid troppe ärritamata! Omamoodi põnev, adreka laks ikka käis. Lõpuks, kui *perestroika* hakkas läbi saama, siis ei viidudki meid enam iga nädal korraks menti. Siis oli väga imelik olla. Nagu narkomaania vorm oli tekkinud. [---]

Kirjeldage meeleavalduse käiku. Milline esineja, mis episoodid jäid kõige olulisemana meelde.

[---]

Palusin kas Madissonilt või Parekilt luba luuletust lugeda. Mulle anti ruupor ja nii ma seal improviseeritud poodiumil oma „Kodukaski“ lugesingi. Kui Siberisse, siis asja eest! Pärast tulid paljud dissidendid mind kättpidi tänama, et väga ilusad värsid olid. Kahjuks pidin enne päris lõppu ära minema – mul oli kokkusaamine lepitud. Lahkusin, kui isamaalisi laule lauldi. Jäi meelde, kuis eestiaegsed daamid oma kõrget sopranit kuulda lasid, endal pisar silmas. Ilus ja ülev!

Punkareid ikka oli pargis, mõned olid end targu maskeerinud „normaalseteks“ kodanikeks, et osalemist ei segataks. Aga muidu olid esindatud vanuseliselt kõik elanikekihid. Isegi väikeseid lapsi oli kaasa võetud.

Mis oli teie jaoks Hirvepargi miitingu peamine sõnum, tähendus?

Sai sovjettidele näidatud, et me ei karda neid nii väga, kui neile meeldiks. Siiras üllatus oli, et selline hulk rahvast kokku tuli. Aeg oli muutusteks küps mis küps.

Mida teate meeleavaldusele järgnenud võimudepoolsest tegevusest osalejate suhtes?

⁹¹ Tannberg (peatoimetaja), lk 101 – 104.

Meedia kajastas nii, et natsionalistlikud pätid käisid seal. Ikka väga halvas valguses. Heiki Ahonen pandi mõni päev pärast seda, kui teda külastasime, kinni. Nii jäigi minu kätte üks tema raamatutest, sest kokkulepitud järgmist kohtumist enam ei toimunudki. Teistest oli kah kuulda. [---]

Kuidas tänase pilguga hindaksite Hirvepargi meeleavalduse rolli Eesti vabanemisprotsessis ja ühiskonna edasises arengus?

See oli ikka üks vägev ettevõtmine, mis näitas eestlastele, et pole me nii nahahoidjad midagi. Hea uhkus tõstis pead. Lõi pinnase edasisteks käikudeks. Braavo meile!⁹²

Intervjuu Juhan Kivirähkiga

Kuidas saite teada Hirvepargi miitingu toimumisest?

Sattusin miitingule juhuslikult. [---]

Millised olid kaalutlused osalemiseks? Mida lootsite, mida kartsite?

Ei kaalutlenud pikalt, kas osaleda või mitte – meeleavaldajate kolonniga liitumine toimus spontaanselt. Seljataga oli fosforiidisuvi, mille käigus noored olid fosforiidikaevanduste vastu meelt avaldanud – seetõttu polnud ka erilist hirmu. Osavõtu ühe põhjendusena oli peas ka mõte, et avaliku arvamuse uurijana pean olema kursis, millised nõudmisi avalikkus võimudele esitab.

Mis oli teie jaoks Hirvepargi miitingu peamine sõnum, tähendus?

See andis inimestele lootust ja julgust. Ilmselt ei uskunud ega lootnud tol ajal paljud Eesti iseseisvuse taastamise võimalikkust, kuid ausamat ja vabamat ühiskonda, kus ei peaks tundma hirmu oma vaadete väljendamise pärast, soovis ilmselt enamus. Hirvepark oli üks esimesi samme selle hirmu ületamisel.

[---]

Millist reaktsiooni eeldasite võimudelt ja kuidas tõlgendasite võimude käitumist?

Ma ei oskagi öelda, mis mulle õigupoolest rohkem mõjus – kas Hirvepargis kuulnud kõnede sisu või hoopis selle sündmuse järel ilmunud demagoogilised laimuartiklid kompartei ajalehtedes. Ise kohal viibinule oli nende valelikkus ja demagoogia haledalt läbinähtav.

Eesti kommunistlik võim oli silmnähtavalt hirmul – ehkki Moskvast räägiti *perestroikast* ja avalikustamisest, hoidis Karl Vaino juhitud EKP väga vanameelset joont. Oli selge, et režiim,

⁹² Tannberg, lk 125 – 128.

millel on põhjust karta Hirvepargi treppidelt rullikeeratud paberist ruuporiga kõnelevaid teisitimõtlejaid, ei suuda kaua püsida. Muutused olid õhus. [---]

Kuidas tänase pilguga hindaksite Hirvepargi meeleavalduse rolli Eesti vabanemisprotsessis ja ühiskonna edasises arengus?

Hirvepark osutas, et suurte eesmärkide saavutamiseks on oluline ideaalide ja aadete olemasolu – tänases poliitikas on neid kahjuks väga väheks jäänud. Hirvepark kui märksõna hõlmab minu jaoks ka kõike järgnevat – Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei loomist ja kodanike komiteede liikumist. Kui poolteist aastat pärast Hirveparki hakkas MRP salaprotokollide avalikustamisega tegelema juba Eesti delegatsioon NSVL Rahvasaadikute Kongressil, siis toonasel Hirvepargi seltskonnal olid sel ajal sihid seatud juba märksa kaugemale – Eesti täieliku iseseisvuse taastamisele. Ehkki tol ajal ei teadnud keegi, millal ja kuidas seda eesmärki saavutada, oleks ilma seesuguse sihiseadeta olnud iseseisvuse taastamine sobivate tingimuste saabumisel võimatu.⁹³

Intervjuu Lagle Parekiga

Millised olid kaalutlused osalemiseks? Mida lootsite, mida kartsite?

Me kasutasime ära tol ajal tekkinud olukorda, kus *perestroika* ajal oli tekkinud võimalus ajalugu veidi ausamalt käsitleda. Molotovi-Ribbentropi pakti avalikustamine käis täpselt selle alla! Lisaks stalinismiohvrite mälestuseks mõeldud mälestusmärgi tegemise ettepanek. Ametlik luba oli meil olemas, seetõttu oli võimudel raske kuskilt kinni võtta. Neil olid autod küll välja tellitud, need ootasid tühjalt piki Falgi teed, aga neid ei läinud vaja. Paar jaburat sõnavõttu hiljem oli, mis oleksid pidanud rahvast üles ässitama, aga see ei õnnestunud!

Kirjeldage meeleavalduse käiku. Milline esineja, mis episoodid jäid kõige olulisemana meelde.

[---]

Meeleolu oli hullumeelne! Seda ei osanud keegi arvata, et nii palju rahvast tuleb. See tegi nagu purju.

Me pidasime täpselt ajast kinni. Lubatud oli poolteist tundi ja nii kaua koosolek ka kestis. Pärast läksid kõik kohe rõõmsalt laiali.

[---]

⁹³ Tannberg, lk 149 – 154.

Mis oli teie jaoks Hirvepargi miitingu peamine sõnum, tähendus?

Siin on oluline julguse küsimus. Kui oli üleskutse liituda MRP-AEG-ga, siis astus meile 16 inimest. See oli tol hetkel ülima julguse piir. [---] rahvaga kohtudes sain järsku aru, kui kohutav olukord oli inimestel sisemiselt olnud. Meie, kes me läksime kinni, ei olnud nii muserdatud, kui üks osa rahvast, kes ei teinud seda teed läbi. Nad käisid kogu aeg, käed rusikas, kannatasid hirmsasti. Nüüd said nad ükskord ometi rääkida! See oli nii ekspressiivne, seda oli tohutu raske vastu võtta. Tunded tulid nagu paisu tagant välja. Mõni lausa värises, kui rääkis.

[---]

Millist reaktsiooni eeldasite võimudelt ja kuidas tõlgendasite võimude käitumist?

Mina tajusin, et Nõukogude riigi jõud on otsas. Ma tajusin seda juba tegelikult 1986.aasta kevadel laagris. See kõlab imelikult, aga me tajusime, et midagi on väga oluliselt muutunud, kui meile toodi värsket kapsast (mille eest olime aastaid võidelnud), selle asemel, et kapsas lõgaks keeta. Siis oli võit väga mõõdetav! Üldiselt olidki muutused detailides. [---]

Kuidas tänase pilguga hindaksite Hirvepargi meeleavalduse rolli Eesti vabanemisprotsessis ja ühiskonna edasises arengus?

Meil oli tegu ülemineku alt demokraatialle. Hirvepargi meeleavaldus oli esimene Eestis toimunud läbimurre diktatuuri kangutamise suunas. Võib-olla mõni kuu varem oleks see veel mõeldamatu olnud. Igasugused meeleavaldused olid täiesti välistatud. [---] Midagi ei tule järsku, kõik kasvab samm-sammult. Alguses tekkis fosforiidisõda, mis oli apoliitiline. Siis hakati kaitsma muinsusi, mis oli veidike poliitilisem. Niimoodi julgus kasvas! Tajuti, et aeg on niikaugel, et juba võib.

Hirvepargi ajaks oli käes see moment, et võis juba koguneda poliitiliste loosungite alla.

Eestlaste mõttelaad, vabaduse taotlus rajati juriidilisele alusele. Poliitilise tõe otsingud on olnud kogu aeg meie vabadusvõitluse aluseks. Me ei ajanud asju füüsilise lahingu väljal, vaid tammsaarelikult, tõe otsimise teid pidi. See on väikese rahva võimalus. Meie mentaliteet on vabaduse taotlemine mõttetöö abil.

Hirvepark on üks verstapost meie vabaduse teel.⁹⁴

⁹⁴ Tannberg, lk 157 – 163.

3.2.1 Paaristöö

Paaristöö sobib oma arvamuse kujundamiseks ja selle põhjendamiseks tagasihoidlikemale õpilastele, kes suuremates rühmades reeglina sõna ei võta.

Näide:

Paaristöö Suveräänsusdeklaratsiooni vastuvõtmise ja sellele järgnenud vastukaja teemal. Õpilased saavad teada, kuna ning kelle poolt suveräänsusdeklaratsioon vastu võeti, mis oli selle sisu, miks oli suveräänsusdeklaratsiooni vastuvõtmisele ka vastuseisjaid.

„Lugege läbi suveräänsusdeklaratsioon ning Heiki Suurkase arvamus ning pinginaabriga loetu üle arutledes vastake järgmistele küsimustele:

1. Kes võttis suveräänsusdeklaratsiooni vastu?
2. Kuna see toimus?
3. Mida deklaratsioonis sätestati?
4. Mis argumente kasutasid suveräänsusdeklaratsiooni ja selle väljakuulutamise vastased? Miks?“

„Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Ülemnõukogu deklaratsioon“

Eesti NSV suveräänsusest

Eesti rahvas on Läänemere kallastel oma maad harinud ja kultuuri arendanud enam kui viis tuhat aastat. 1940. aastal sai rahvuslikult homogeenest, suveräänsest Eesti Vabariigist Nõukogude Liidu koostisosa, seejuures nähti ette suveräänsusgarantiide säilimine ja rahvuse õitseng. Stalinismi- ja stagnatsiooniaja sisepoliitika ignoreeris neid garantiisid ja seisukohti. Selle tulemusena on Eestimaal kujunenud eestlastele kui põhirahvusele ebasoodus demograafiline situatsioon, looduskeskkond on paljudes vabariigi piirkondades katastroofiolukorras, majanduse jätkuv destabiliseerimine mõjub negatiivselt kogu vabariigi elanikkonna elatustasemele.

Eesti NSV Ülemnõukogu näeb raskest olukorrast vaid ühte väljapääsu: Eestimaa edasine areng peab toimuma suveräänsuse tingimustes. Eesti NSV suveräniteet tähendab, et talle kuulub tema kõrgeimate võimu-, valitsemis- ja kohtuorganite näol kõrgeim võim oma territooriumil. Eesti NSV suveräniteet on terviklik ja jagamatu. Selle kohaselt peaks vabariigi edasine staatus NSV Liidus olema määratud liidulepinguga.

Eesti NSV Ülemnõukogu ei ole nõus NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi poolt arutusele pandud nende NSV Liidu konstitutsiooni muudatuste ja täiendustega, mis välistavad Eesti NSV konstitutsioonilise õiguse enesemääramisele. Toetudes rahvusvahelistele paktidele majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste ning kodaniku- ja poliitiliste õiguste kohta 16. detsembrist 1966, mis on ratifitseeritud NSV Liidu poolt, ja teistele rahvusvahelise õiguse normidele, deklareerib Eesti NSV kõrgeim rahva võimu esindav organ, Eesti NSV Ülemnõukogu, oma seaduste ülimuslikkust Eesti NSV territooriumil.

Muudatused ja täiendused NSV Liidu konstitutsioonis jõustuvad edaspidi Eesti NSV territooriumil nende heakskiitmisel Eesti NSV Ülemnõukogu poolt ning vastavate muudatuste ja täienduste tegemisel Eesti NSV konstitutsioonis.

Eesti NSV Ülemnõukogu kutsub üles kõiki, kes on sidunud oma saatuse Eestimaa, konsolideeruma demokraatliku ja sotsialistliku Eesti ühiskonna ülesehitamiseks. Suveräänsuse juriidiline ja faktiline realiseerimine tähendab ühtlasi seda, et Eestimaa rahvas ei nõustu tulevikus ühegi seadusega, mis oleks diskrimineeriv mistahes teise Eesti NSV-s elava rahvuse esindajaile.

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees A. RÜÜTEL

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi sekretär V. VAHT

Tallinn, 16. novembril 1988.⁹⁵

Heiki Suurkask „**Suveräänsus-deklaratsioon: samm iseseisvusest eemale?**“

16. novembril 1988 võttis okupatsiooniorganina komplekteeritud ülemnõukogu vastu põhimõttelised otsused. Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei (ERSP) juhatus oli 13. oktoobril 1988 liidulepingu idee hukka mõistnud. Muinsuskaitse Seltsi Sõnumites kordas seda seisukohta sama aasta 16. novembri eelõhtul ka praegune õiguskantsler Indrek Teder. Iseseisvust suveräänsusdeklaratsioon Eestile ei toonud. Juriidiliselt oli see ka absurdne, sest moodustisel nimega Eesti NSV puudus legitiimsus okupeeritud Eesti Vabariiki valitseda.

Kuid suveräänsusdeklaratsiooni mõju on võimatu alahinnata. Eesti NSV eeskujul hakkas enamik Nõukogude Liidu koosseisu kuuluvaid moodustisi end suveräänseks kuulutama, kuni Tšetšeenia ja Abhaasia iseseisvuskütlutuseneni välja. Ta sisuliselt lõhkus selle liidu, kuigi punaimpeeriumi hauakaevajateks osutusid 1991. aasta putšistid.

⁹⁵ Kättesaadav aadressil <http://www.estlex.ee/tasuta/?id=7&aktid=22&fd=1&leht=1>, vaadatud 26.04.2013.

1991. aastal, kui Moskva lõpuks oli valmis liidulepingut uuendama, polnud Eestis enam selliseid jõude, kes oleksid olnud nõus alla kirjutama. Vahepeal oli toimunud murrang, mis ei jätnud poolikutele lahendustele õnneks ruumi.

16. november tõi ilmsiks veelahkme. Kommunistid tahtsid süsteemi edasikestmist, olgugi et suuremate õigustega Moskva ees. Nende kontrollitav ülemnõukogu nõustus kaotama konstitutsioonist kompartei omavolilise „juhtiva ja suunava” rolli alles veebruaris 1990.⁹⁶

Kommentaar: Tuleb hoolikalt jälgida, et kõik mõistaksid mõiste „suveräänsus” tähendust, raskusi tekitab ka mõistete „juriidiline järjepidevus”, „okupatsioonivõim” tähendus. Meetodit praktiseerides selgus, et mitmele õpilasele jäi algselt segaseks, milline roll oli ette nähtud ENSV Ülemnõukogule ning milles seisneb Heiki Suurkase poolt väljendatud kriitika sisu.

3.3 Rollimäng

Rollimäng aitab õpilastel paremini meelde jätta tegevuse käigus omandatud teadmisi ning läbi tegevuse omandatud teadmiste puhul on suurem tõenäosus, et neid kasutatakse ka hiljem.⁹⁷

Näide:

Pressikonverents teemal „Eesti Kongressi valimised”. Õpilastele jaotatakse kätte nende rollid: ajakirjanikud, välisajakirjanduse esindajad, valijad, Eesti Kongressi kandideerijad, Eesti Kongressi oponendid (kui õpilasi on palju, moodustavad sama rolli saanud ühe rühma), seejärel tutvutakse teemat puudutavate materjalidega:

Trivimi Velliste: „Heitlus Eesti hinge pärast.”

Kaks aastakümnet on möödumas ka Eesti riigi «taassünnist». Kasutan teadlikult jutumärke, rõhutamaks selle väljendi piltlikkust. Sest Eesti Vabariik ei saanud 1991. aastal uuesti sündida, ta oli kogu aeg olemas. Ta oli aga selleks ajaks üle poole sajandi suure naabri poolt sõjaliselt okupeeritud ja õigusvastaselt sellesse inkorporeeritud. Juba vanad roomlased ütlesid: õigusetus ei saa sünnitada uut õigust.

Mõtlevamale osale rahvast, eriti vanemale põlvkonnale oli selge, et õiguslikus mõttes kestab Eesti Vabariik edasi. Ainult et mida oli selle tõe ja õigusega peale hakata?

11. märtsil möödus 20 aastat Eesti Kongressi kokkuastumisest samas saalis, kus 71 aastat varem – Vabadussõja ajal – oli kogunenud Eesti Asutav Kogu. Estonia kontserdisaalis kõlasid Rudolf Tobiase «Sanctuse» pidulikud helid, mis otsekui kuulutasid selle riigi kodanike

⁹⁶ Suurkask, H. Suveräänsus-deklaratsioon: samm iseseisvusest eemale? - *Eesti Päevaleht*, 16. november 2009.

⁹⁷ Richard Di Giacomo „Short Role-playing Simulations for Middle School World History”; Joyce, B., Weil, M., Calhoun, E. *Models of Teaching*. Boston: Pearson, 2004, pg 324.

jõudmist algätete juurde. Eesti Kongressi tähendust võib võrrelda Asutava Kogu omaga. Vahe on ainult selles, et asutada polnud midagi, vaja oli poolelijäänut jätkata. Kuid nüüd kerkis uus raske küsimus: vabadus – mis see on? Kas me olime tõesti Nõukogude inimesed, kes tahtsid Nõukogude korda inimlikumaks muuta? Rohkem leiba lauale? Rohkem vabadust suupruukimisel? Või mäletasime veel oma esmasünniõigust ega soovinud seda mõne seekli eest maha müüa? 20. augustil 1988. aastal asutati Pilstveres Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei, mis nõudis tingimusteta Eesti täieliku iseseisvuse taastamist!

Tänapäevalgi kirjutavad mõned autorid, et Eesti kodanike komiteede liikumine ja Eesti Kongressi valimine olevat lõhestanud eesti rahvast. Neil on õigus, kui nad peavad eesti rahva all silmas Nõukogude rahvast. Elu Nõukogude rahvaste vennalikus peres võis mõnele tunduda idülliline. Ka Gorbatsšov võis unistada idüllilisest uutmisest.

Kuid sellele osale eestlastest, kes polnud kunagi unustanud sõjajärelset Eestit, aga ka nendele, kes olid tollest ajast ainult vanema põlvkonna käest kuulnud või keelatud raamatutest lugenud, oli selge: naeruväärne oleks tunnustada Nõukogude põhiseadust ja Nõukogude Liitu kuulumist nüüd, kus see ebainimlik riik ilmutab kõiki nõrkuse märke.

Eesti Vabariigi õigusliku järjepidevuse mõiste oli niisiis paljudele iseenesestmõistetavus. Kuid see abstraktsioon vajas praktilist sisustamist, tegevteolist rakendust. Oli vaja leida tee, kuidas Eesti Vabariik de iure jõuab ka Eesti Vabariigini de facto. Ehk teisi sõnu: kuidas taastada Eesti Vabariigi maa-alal põhiseaduslik riigivõim? Jutt on loomulikult Eesti Vabariigi põhiseadusest, mitte mõne muu riigi omast.

Õhus oli suure konflikti oht, sest perestroikameelsed Rahvarindes arvasid: parem pool muna kui tühi koor. «Suveräänsus» demokratiseeruva Nõukogude Liidu koosseisus näis olevat hea väljavaade. Innukalt räägiti «liidulepingust», mida Kreml aga hästi anda ei tahtnud. Loomulikult kaasnenuks kõige sellega nn kodakondsuse nullvariant.

Muidugi mõista, valida tuleb Eesti kodanike kongress! Mitte etniliste eestlaste kongress! Eesti Vabariik oli ju enne sõda uhke oma kultuurautonoomia seaduse üle! Meie kodanike hulgas oli venelasi, sakslasi, rootslasi, juute, vähemal määral teisi. Neil olid ju 1938. aasta põhiseaduse järgi samasugused õigused nagu eestlastest kodanikel. Kui ma järgmisel hommikul kõike seda Tunne Kelamile ja Mart Laarile rääkisin, mõistsid nad mind poolelt sõnalt.

Otsused sündisid uskumatu kiirusega, sest kirjeldatud ideed hõljusid õhus. Eesti Muinsuskaitse Selts, Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei ja Eesti Kristlik Liit moodustasid aega viitmata toimkonna, mis asus esialgseid teese ühiseks deklaratsiooniks vormima.

Ja Eesti Vabariigi 71. sünnipäeval oli mul rõõm kõnesolev deklaratsioon kolme organisatsiooni nimel keskpäeval Tallinna Raekoja platsil ja õhtul Estonias teatavaks teha. Estonias korraldasid EMS, ERSP ja EKL esimest korda pärast sõda vaba ja takistamatu aastapäevaaktuse. Deklaratsiooni vastuvõtt oli tormiline. Seejärel pidas programmilise kõne Tunne Kelam ja vastuvõtt oli veel tormilisem.

Lähe oli antud ja tagantjärele tundub üsna uskumatu, et esimese otsustava vahe-eesmärgini jõuti täpselt aasta pärast: 24. veebruaril 1990. aastal algasid nädal aega kestnud Eesti Kongressi valimised, kuhu valiti 499 saadikut, neist 35 pagulusest.

Valimisaktiivsus oli erakordselt suur. Oma häält andmas käis 557 118 Eesti kodanikku (71 protsenti registreerituist) ja 34 345 kodakondsuse taotlejat. Viimatinimetatud said valida üksnes sõnaõigusega delegaate.

Aasta jooksul oli tehtud hiiglaslik töö: peamiselt kihelkondliku jaotuse alusel oli registreeritud ligi 800 000 Eesti kodanikku ja üle 60 000 kodakondsuse taotleja. Selleks oli moodustatud 199 kohalikku kodanike komiteed, kes omakorda koondusid maakondlikesse komiteedesse.

Viimased valisid 11. novembril 1989 – Berliini müüri langemise aegu – Eesti Kodanike Peakomitee (esimeheks Tunne Kelam), mis oligi Eesti Kongressi valimiste vahetu ettevalmistaja.

Eesti Kongress pidas 1990. aasta märtsist 1992. aasta septembrini kümme istungjärku. Eksistentsiaalselt otsustavaks sai selle olemasolu 20. augustil 1991, mil Eesti edasine tee oli mõne tunni vältel saatuslikel kaalukaussidel: kas sünnib uus Eesti riik, mille kõik elanikud on kodakondsed, mille parlamendis kolmandik räägib vene keelt ja teiseks riigikeeleks on vene keel koos kõigi sellest tulenevate järeldustega? Või siiski taastab 1918. aastal välja kuulutatud Eesti Vabariik oma põhiseadusliku õiguskorra?

Selles, et maksvusele pääsesid meie ajalooline tõde ja õigus, on suured teened sillaehitajatel, kes kuulusid nii Eesti Kongressi kui ka ülemnõukokku – Liia Hännil ja Marju Lauristinil. Unustada ei tohi Arnold Rüütli, kes keeldus kinnitamast ühtki dokumenti, millel puudus Eesti Kongressi volitatud esindajate heakskiit. Nõnda sündis pariteetselt Põhiseaduse Assamblee, mis kandis Eesti Kongressi ideestiku 1992. sügisel valitud VII riigikokku.

Kodanike komiteede moodustamise ja Eesti Kongressi valimiste näol oli saanud teoks Eesti kõikide aegade suurim kodanikualgatus, mille kaudu Eesti riik ja rahvas end teostasid – teel vabadusele. Kui enamasti on ajaloos püütud rõhujatest lahti saada relva jõul, siis eestlased valisid rahumeelse ja palju tõhusama tee.

See suur ajalooline võit saavutati sadade ja tuhandete korraldajate toel nende oma ajast ja «nende oma bensiiniga». Nad vääriskid ajalooraamatutes jäädvustamist.⁹⁸

Edgar Savisaar. Peaminister.

Poliitikas valitses suur vastasseis, kus pörkasid kokku võimu kaotav kompartei ja seda võttev Rahvarinne. Kõrvalrolle püüdsid etendada ja oma eesmäärke realiseerida ka Eesti Komitee ja Interliikumine. Need olid neli põhilist poliitilist jõudu, kelle võitlusest ja mõnikord ka koostööst taassündis Eesti Vabariik.

Eesti Kongressi II istungjärgul (25.mail 1990) tõstsin üles kaksikvõimu küsimuse. Juhtisin tähelepanu, et kui Eesti Kongress sätestab end seadusandliku võimuorganina, siis loob ta soodsa pinnase ka teiste alternatiivsete võimukeskuste moodustamiseks. See aga destabiliseerib veelgi olukorda Eestis. See nõrgestab meid Moskva silmis ja võimaldab meiega lihtsamalt hakkama saada.

Alternatiivvõimu küsimus ähmastab ka lääne silmis meie pilti. Peale võib jääda seisukoht, et kuni nad asju omavahel ära ei klaari, pole nende iseseisvusega kellelgi asja. Seda Eesti Kongressi alternatiivvõimu ei mõistatud ka maailmas. Kahtlemata halvendas see meie positsiooni suhtlemisel välisriikidega.⁹⁹

Anne Velliste „Ernst Jaaksonile“.

Väljavõtteid Ernst Jaaksoni märkmetest

Kokkusaamine Savisaarega (laupäeval, 3.oktoobril 1990)

Minu ülesanne ei ole mitte segada ennast niiütelda Eesti siseasjadesse, kuid ma tahaksin siiski rõhutada mõnda tähelepanekut Eesti huvide kaitsmise seisukohalt välismaal.

On äärmiselt tähtis, et praegusel ajajärgul koondatakse kõik meie rahvuslikud jõud üksmeele loomiseks. Lahkhelid näiteks Ülemnõukogu, valitsuse ja Eesti Kongressi või Eesti Komitee vahel tulevad tingimata koostöö vaimus lahendada.

Selleaolised Eesti sisemused arusaamatused on juba Ühendriikides meile kahju tekitanud. Seda tuleb edaspidi vältida.

⁹⁸ Velliste, T. Heitlus Eesti hinge pärast - *Postimees*, 13.03.2010. Kättesaadav aadressil <http://arvamus.postimees.ee/236312/trivimi-velliste-heitlus-eesti-hinge-parast/>, vaadatud 22.03.2013.

⁹⁹ Savisaar, E. Peaminister. Tartu: Kleio, 2004, lk 258-259.

Tuleb ikka ja alati rõhutada meie rahva ülimat eesmärki – Eesti täieliku vabaduse ja iseseisvuse taastamist. Väliseestlaste ja nende organisatsioonide osa selles võitluses on olnud ja on ka edaspidi väga kaaluva tähtsusega.¹⁰⁰

Pärast materjalidega tutvumist algab pressikonverents: ajakirjanikud küsitlevad valijaid, kandidaate ning lõpuks esitavad ülevaatliku pressiteate. Õpetajal tuleb jälgida, et kõik rühmad on tegevusse haaratud ning vajadusel anda teistele rühmadele ajaks, mil ajakirjanikud pressiteadet kirjutavad, mõni muu ülesanne

Kommentaari: Õpilastel on raske aru saada Eesti Kongressi ja ENSV Ülemnõukogu erinevast rollist. Pressikonverentsi-stiilis teema mitmekordne läbiarutamine ja kordamine oli küsimuse mõistmiseks suureks abiks. Kahe klassi võrdluses töötas pressikonverentsi ülesanne sujuvamalt meediakallakuga klassis (teavad artikli kirjutamise, intervjuueringimise põhitõdesid). Ainete lõimimisel võiks kaaluda ülesande integreerimist eesti keele tunniga, kus käsitletakse pressikonverentsi, artikli kirjutamise ja intervjuu läbiviimise reegleid ja eesmäärke.

3.4 Töö kirjalike materjalidega

Töö kirjalike allikatega annab õpilastele võimaluse õppida informatsiooni analüüsima, järeldusi tegema ning loetu põhjal enda arvamust kujundama.¹⁰¹

3.4.1 Dokumendid

Kindlasti väärisksid ajalootunnis läbitöötamist 1991.aasta 20.augusti Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus Eesti riiklikust iseseisvusest, Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Ülemnõukogu deklaratsioon Eesti NSV suveräänsusest, aga ka 1990.aasta 11.märtsil kogunenud Eesti Kongressi deklaratsioon riigivõimu taastamisest Eesti Vabariigi maa-alal ning „Eesti Kongressi manifest“.

Näide. Dokumendi analüüs. Õpilased loevad läbi Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse Eesti riiklikust iseseisvusest ning vastavad alltoodud küsimustele.

Eesti riiklikust iseseisvusest

Vastu võetud 20.08.1991

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus

Lähtudes Eesti Vabariigi järjekesivusest rahvusvahelise õiguse subjektina,

¹⁰⁰ Velliste, A. Ernst Jaaksonile. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2000, lk 462.

¹⁰¹ Stradling, R. Euroopa 20.sajandi ajaloo õpetamine. Euroopa Nõukogu Tallinna Infotalitus, lk 167.

toetudes 1991. aasta 3. märtsi rahvahääletusel Eesti elanikkonna selgesti väljendatud tahteavaldusele taastada Eesti Vabariigi riiklik iseseisvus,

arvestades 1990. aasta 30. märtsi Eesti NSV Ülemnõukogu otsust «Eesti riiklikust staatusest» ja Eesti NSV Ülemnõukogu deklaratsiooni «Eesti NSV Ülemnõukogu ja Eesti Kongressi koostööst»,

võttes arvesse, et NSV Liidus toimunud riigipööre seab tõsisesse ohtu Eestis toimuvad demokraatlikud protsessid ning on teinud võimatuks Eesti Vabariigi riikliku iseseisvuse taastamise NSV Liiduga kahepoolsete läbirääkimiste teel

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsustab:

1. Kinnitada Eesti Vabariigi riiklikku iseseisvust ja taotleda Eesti Vabariigi diplomaatiliste suhete taastamist.
2. Eesti Vabariigi põhiseaduse väljatöötamiseks ning rahvahääletusele esitamiseks moodustada Põhiseaduslik Assamblee, mille koosseis kujundatakse delegeerimise teel Eesti Vabariigi kõrgeima seadusandliku riigivõimuorgani Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ning Eesti Vabariigi kodanikkonna esinduskogu Eesti Kongressi poolt.
3. Viia läbi Eesti Vabariigi uue põhiseaduse järgi Eesti Vabariigi parlamendivalimised 1992. aasta jooksul.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu esimees A. RÜÜTEL

Tallinn, 20. augustil 1991.¹⁰²

Küsimused:

- Kes dokumendi vastu võttis?
- Millal dokument vastu võeti?
- Kellele see oli suunatud?
- Mis laadi dokumendiga on tegu?
- Tehke kirjutatust kokkuvõte.
- Kas allikas on sündmustele või isikutele viiteid, millest te aru ei saa?
- Kas selles on sõnu, väljendeid või lühendeid, mida te ei tea?¹⁰³

¹⁰² Kättesaadav aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13071519>, vaadatud 26.04.2013.

¹⁰³ Stradling, lk 167.

Dokumentide kõrval võib käsitleda ka mitmeid märgilise tähendusega kõnesid, näiteks 1988.aasta septembris Heinz Valgu peetud kõne või 1990.aasta mais raadioeetris kõlanud Toompea kaitsmisele kutsunud Edgar Savisaare kõne.

Näide: Kõne analüüs. Heinz Valgu 1988.aastal „Eestimaa laulul“ ette kantud kõne. Õpilased loevad läbi Heinz Valgu kõne (teema illustreerimiseks kasutada ka lõiku saatest „Eestimaa Laul“, kus kõnele lisaks kõlavad ka isamaalised laulud)¹⁰⁴ ja vastavad alltoodud küsimustele.

Heinz Valk, kõne „Eestimaa laulul“, 11.september 1988.

„Kallid Eesti lapsed, eriti kallid Eesti naised ja austatud Eesti mehed.

On lõppemas viimase poolsajandi joovastavaim suvi Eestimaal, mille põletavkuumadest sündmustest, sõnadest ja lauludest lahvatanud lootuses oleme taas saanud iseendiks. Me ei ole enam niinimetatud kohalik põlisrahvusest elanikkond, vaid me oleme jälle eestlased.

Ja selle eest... ja selle eest ma tänan teid, minu rahvuskaaslased. Tänan teid teie südames elava murdumatu isamaa-armastuse eest, mida pole suutnud tappa ka aastakümnete pikkune vägivald ja alandused. Tänan teid selle eest, et olete oma hinges elavana hoidunud meie suure unelma, meid kõige lootusetumailgi aegadel saatnud usu vabasse, õnnelikku ja inimest austavasse, iseseisvasse Eestisse.

See unelm elab! Seda ei suutnud hävitada ei stalinistid, ei natsid – ei suuda hävitada seda ka stagnatsid ega internatsid.

Kuid me peame ka õnnelikumal hetkel nägema enda seisundit illusioonidevabalt. Ei ole veel kadunud ilmast need, kes internatsionaalse abiandmise nimel otsustavad rahvaste saatusi tankide jõul. See teadmine aga ärgu külvaku meisse lootusetust. Vastupidi, me peame olema hingeliselt eriti tugevad, peame elama kõrgendatud lootuses ja usus, sest meiesuguse väikerahva elujõule oleks hukatuslik pessimismi ja enesehaletsuse karkudel komberdamine. Ning kui juhtuks halvim, siis jääb meile teadmine, et ühegi üürikese suve oleme taas saanud hoida oma käes meie südamele ja silmadele kauneimat lippu – sinimustvalget... mis stalinistide poolt porri tallatuna ootas kannatlikult oma taassünni ülevat hetke. See teadmine annab meile jõu kas või tuha all oodata jälle üht imelist suve. Ja mingi mööda kas või tuhat talve, me jaksame ära oodata selle tähthetke.

Täna me aga elame veel lõppeva suve õnnestavas vabaduse joovastuses ja ma ei ole nõus nendega, kelle arvates me pole midagi erilist saavutanud. Me saime palju ja väga olulist. [---]

¹⁰⁴ „Täna kontserdisaalis. Eestimaa laul 1988“, kättesaadav aadressil http://klassikaraadio.err.ee/helid?main_id=1456653, vaadatud 01.03.2013.

Me oleme tagasi saanud oma ajaloo. See sisaldab küll rohkem kaotusi kui võite, rohkem valu ja häbi kui õnne, kuid võib-olla just meie mineviku hüvitamata ebaõiglus on selleks sideaineks, mis meid valulise tugevusega ühendab oma maaga, koduga, tööga ja üksteisega.

[---]

Nüüd ma pöördungi teie poole, Eesti noored. Maailmas on kaunimaid kohti ja elamiseks paremaid paiku, kuid kõigest sellest hoolimata ei suuda neist ükski asendada teile Eestit. Ta on siin ja ta peab kestma igavesest ajast igavesti. Meie sõrmede puudutada, meie silmade hellitada. Kandke seda maad oma südames ning ärge teda kunagi reetke. Ja nõrkusehetkedel pidage meeles, et teile pole pärandatud ainult Eestimaa valu, vaid teile on pärandatud ka Eestimaa au, uhkus ja viha ... kuid ärge võtke seda viimast sõna kättemaksu seemnena. Me ei vaja kättemaksu! Kuid ärgu ka loodetagu meie leplikkusele – me ei unusta midagi ja me ei andesta midagi. Uhke põlgus on väärikaim reageering meie rahva ja isamaa hävingu äärele viinud stalinistlikule süsteemile ja selle väärastunud teostajatele, kes veel tänagi pole maha matnud iha meid uuesti oma säärikute alla tallata. Seepärast me võitlema seni, kuni Eestimaa pinnale pole jäänud üht põlvepikkustki stalinisti.

Ja selleks ühendagem oma jõud! Ühendagem oma jõud kõigi inimestega, kõigi rahvastega, kes näevad inimese ühendamises maailma edasikestvuse ainsat võimalust! Taolist ühisjõudu me oleme kogenud tänavusel suvel. Meie hinge on puudutanud vabaduse sosin, see peab kasvama täiskõlaliseks inimhäälseks kõneks. Selles sihis me peame edasi minema ja me murrame end vabadusse kas või läbi halli kivi.

Ükskord me heiskame ka Pika Hermannini torni sinimustvalge lipu!

Ükskord me võidame niikuinii!

Ma tänan teid, ma armastan teid!“¹⁰⁵

Küsimused:

- Millise kõne liigiga on tegu? Millise sündmuse raames kõne esitati? Kas see mõjutas kuidagi kõne meeleolu, vastuvõttu?
- Hinnake kõneleja stiili (kaasahaarav-külmaksjättev, arusaadav-ebaselge)
- Mis oli kõne eesmärk?

¹⁰⁵ Keskpai, M. (koostaja). Eesti ajaloolised kõned. Tallinn: Print Best OÜ, 2013, lk 225-229.

- Milline oli kõne peamine sõnum? Milliseid retoorilisi võtteid sõnumi edastamisel kasutati (pausid, retoorilised küsimused, kordamine, aplaus)

3.4.2 Mälestused

Erinevate mälestuste kasutamine aitab õpilasel arendada tekstist olulise teabe leidmise oskust ning allikakriitilist suhtumist, hinnates kasutatavate allikate usaldusväärsust ning nende subjektiivsuse määra. Lisaks aitab mälestuste käsitlemine saavutada riiklikus õppekavas sätestatud eesmärgid, mille kohaselt tuleb õpilasel õppida mõistma ja tunnustama inimeste, vaadete ja olukordade erinevusi, kujundades nende põhjal oma arvamust.¹⁰⁶

Mälestusi kui analüüsiallikat võiks ennekõike kasutada siis, kui mingis osas on teoreetiline osa juba läbitud, et kindlustada õpilase võimalus hinnata mälestuste tõele vastavust ning anda nn. alusbaas allikate usaldusväärsuse mõõtmiseks.

Värvikaid kirjeldusi, huvitavat võrdlusmaterjali ja erinevate liikumiste rolli iseseisvuse taastamise protsessis pakuvad näiteks Mart Laari, Sirje Endre ja Urmas Oti poolt toimetatud raamatus „Teine Eesti. Eesti iseseisvuse taassünd“ ära toodud intervjuud,¹⁰⁷ Edgar Savisaare ajaperioodi 1990-1992 käsitlev mastaapne „Peaminister“,¹⁰⁸ Eve Pärnaste koostatud ja toimetatud „Eesti Kongress. Siis ja praegu“ leiduv materjal,¹⁰⁹ Ülo Nugise meenutus Rein Järliku poolt koostatud raamatus „Kui taastasime Eesti iseseisvuse“¹¹⁰ ja Arnold Rüütli mälestusteraamat „Tuleviku taassünd“.¹¹¹

Mälestusi Lennart Meri rollist 1991. aasta augustisündmustest pakub Tiit Pruuli poolt koostatud „Lennart Meri. Rajaleidja“.¹¹²

Loomulikult tuleb õpetajal ka siinkohal suunata õpilasi allikakriitikale ning diskussioonivormis arutleda erinevate seisukohtade kujunemise ja avaldamise põhjuste üle. Antud teema puhul saab ajaloo edukalt lõimida ka ühiskonnaõpetuse tunnis õpitavaga, arutledes teemal, millised neist vaadeldud poliitilised jõud ja isikud ka tänases Eestis aktiivselt tegutsevad. Piisava ajaressursi olemasolul võib õpilastele tutvustada ka sel teemal puhkenud ajalookirjutuse-alast diskussiooni (Rein Ruutsoo ja Mart Laari ning Sirje Kiini

¹⁰⁶ Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava.

¹⁰⁷ Laar, M., Endre, S., Ott, U. (toimetajad). Teine Eesti. Eesti iseseisvuse taassünd. Tallinn: SE&JS, 2000.

¹⁰⁸ Savisaar.

¹⁰⁹ Pärnaste, E. (toimetaja). Eesti Kongress. Siis ja praegu. Tallinn: SE&JS, 2000.

¹¹⁰ Järlik, R. Kui me taastasime Eesti iseseisvuse. Tallinn: Argo, 2008.

¹¹¹ Rüütel, A. Tuleviku taassünd. Tallinn: Ilo, 2001.

¹¹² Pruuli, T. Lennart Meri. Rajaleidja. Tallinn: GO Reisiraamat, 2009.

vastastikused arvamused Õpetajate Lehes) ning suurendada nende teadmisi erinevate ajalookäsitluste olemasolu ja tõlgendamisvõimaluste kohta.

Näide. Mälestuste kasutamine. Õpilased loevad läbi alltoodud katkendi Arnold Rüütli mälestusteraamatust ning vastavad alltoodud küsimustele. Tegevuse käigus analüüsivad õpilased erinevate jõudude rolli ning osalust iseseisvuse taastamise protsessis ning samal ajal harjutavad allikakriitikat.

Arnold Rüütel „Tuleviku taassünd“

„ERSP esitas rahvusvahelise õiguse seisukohalt aktsepteeritava idee taastada iseseisev rahvusriik õigusliku järjepidevuse alusel, kusjuures järjepidevuse kandjaks oleksid Eesti okupeerimisele eelnenud perioodi kodanikkond ja nende seaduslikud järeltulijad. Kodanike registreerimise alustamiseks moodustati kodanike komiteed, mille suhtes olin ja olen arvamisel, et see ainulaadne vorm Eesti poliitika ajaloos oli oma idee poolest ajakohane vabadusvõitluse instrument.

Kodanike komiteedel oli märkimisväärselt oluline koht meie sisepoliitikas ja demokraatia arengus. [---]

Kahjuks süvenes aga lõhe poliitiliste ja rahvuslike jõudude vahel Eesti ühiskonnas. See oli murettekitav ning pidurdas mõnelgi puhul meie edasiliikumist. Samuti said erimeelsused mitme hilisema väärotsuse ajendiks. Ent tagantjärele võib seda isegi mõnes mõttes ka kasulikuks hinnata: rivaliteediga välditi ühe domineeriva või võimutseva jõu esiletõusu ning ühtlasi sattumist Moskva tule alla. Demokraatliku vabanemisprotsessi üksainukegi kandja oleks olnud sel ajal suhteliselt kergesti likvideeritav. [---]

Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine kulges sammhaaval ja etappide kaupa, kusjuures igal ajajärgul olid oma väljapaistvad tähtsündmused ja –isikud. Ent peale selle oli n.ö kulissidetagune tegevus, mis tagas pideva edasiliikumise. See avaldub kõige ilmekamalt tollases õigusloomes, mis sillutas teed nii rahvakoosolekutele ja seal deklareeritu elluviimisele kui ka täiesti uuele lävimisviisile toonase keskviimuga. Just tänu sündmusi ennetavale õigusloomele kulgesid revolutsioonilised muudatused Eesti ühiskonnas rahumeelselt ja veenvalt. [---]

Rahvarinne kui ühiskondlik liikumine võimaldas tollaste seadustega vastuollu sattumata kiiresti koondada suuri inimhulki kõikvõimalikeks aktsioonideks. [---] Rahvarindega liitus uskumatult suur osa eestimaalastest – mõningail andmeil üle saja tuhande. Ühendus ajas

lõppkokkuvõttes tasakaalukat ja ettenägelikku poliitikat, ilma milleta poleks me ilmselt ka oma püüdlustest nii kiiresti edasi liikunud, nagu see meil õnnestus.

Rahvarinde teeneks võib lugeda sedagi, et tema tekkega lihtsustus mitmesuguste poliitiliste jõudude tegevuse alustamine või aktiveerimine.

[---]

Mõne aja möödudes võis aga piiritleda kahesugust liikumist: ühelt poolt toetati ühiskonna demokratiseerimist ja reforme olemasolevades riiklikus süsteemis (nn pehme revolutsioon), teiselt poolt hakati rahvusradikaalide ja dissidentide vabadusvõitlejate algatusel üha avalikumalt nõudma radikaalseid muudatusi kuni Eesti okupeerimise lõpetamiseni.

Esimene suund oli realiteete arvestades ettevaatlik, liikudes edasi sammhaaval ja püüdmata tingimata eristada endisi Eesti Vabariigi kodanikke teistest Eesti elanikest. Teine oli ehk pisut kärsitu ja väljaütlemistes terav ning arvestas ainult õigusjärglust kandva Eesti Vabariigi kodanikkonnaga.

Õnneks suutsime need pooled tasakaalus hoida. Seda suuresti tänu Ülemnõukogu, ERSP ja Rahvarinde koostööle.

Kõrgeim seadusandlik võim, Eesti NSV Ülemnõukogu, arvestas ja realiseeris rahva tahet tema käes olevate vahenditega kaalutletult ja järjekindlalt. Just niisuguse ülemineku eest totalitaarsest riigist demokraatlikku ongi Eestit rahvusvahelisel tasemel korduvalt tunnustatud. Tegime ühe seadusandliku käigi teise järel, laskmata Moskvale enne järgmist ostust eelmisest toibuda, rääkimata meie sammude ennetamisest.¹¹³

Küsimused:

- Kas tegemist on kaasaegse jutustuse või hiljem kirjapandud meenutusega?
- Millist rolli täitis autor kirjeldatud ajaperioodil?
- Kas autori toonane positsioon mõjutab kuidagi tema seisukohta? Mil viisil?
- Tehke kirjutatust kokkuvõte.
- Kas allikas on sündmustele või isikutele viiteid, millest te aru ei saa?
- Kuidas hindate autori suhtumist teemasse?

¹¹³ Rüütel, lk 47-75.

3.4.3 Karikatuuri analüüs

Karikatuuri kasutamine õppetöös aitab õpilastel ajaloosündmusi paremini mõista ja äratab huvi allikatöö vastu.¹¹⁴

Näide: karikatuur fosforiidisõja teema kordamiseks (õpilased on eelnevalt fosforiidisõja põhjuste, tulemuste ja olulisusega taasiseseisvumisprotsessis tutvunud).

Autor: Priit Pärn. Sirp ja Vasar. 8.mai 1987¹¹⁵

- Millist sündmust karikatuur kujutab (jälgi karikatuuri ilmumise kuupäeva)?, selgita sündmuse põhjuseid ja tagajärgi;
- Millised sümbolid on karikatuuril välja toodud?
- Milline on autori hoiak kujutatute suhtes? Kuidas sellest aru saada?
- Mida soovis Priit Pärn oma karikatuuriga ütelda?
- Kas oskad välja tuua üritusi, milles väljendus sama meelsus? (näiteks roheliste rattaretk „Kuidas elad, Virumaa?“)

3.5 Kuulamis- ja vaatamisülesanded

Mitmesugune visuaalne materjal on õpetaja jaoks tänuväärseks allikaks, loomaks tänapäeval koolis õppivate õpilaste jaoks väga vajalikku tausta faktiteadmistele ja andes võimaluse sel viisil protsesse ja sündmusi paremini mõista.

¹¹⁴ Raudsepp, lk 35.

¹¹⁵ Kättesaadav aadressil www.tapamuuseum.ee, vaadatud 23.04.2013.

Koolitunnis kasutamiseks on võimalik kasutada kahte Eesti taasiseseisvumisprotsessi vaatlevat filmi: Mountain View Production'i poolt 2006.aastal toodetud „Laulev revolutsioon“ (režissöörid: James Tusty ja Maureen Castle Tusty) ning 2005.aastal esilinastunud „August 1991“ (stsenarist ja režissöör Ilmar Raag). Kui esimene neist annab ülevaate kogu eestlaste iseseisvuse taastamise protsessist siis „August 1991“ keskendub 1991.aasta augustisündmustele, esitades suhteliselt tõetruult (kasutatud on ka dokumentaalkaadreid) pildi kolmest ärevast augustipäevast.

Meenutusi asjaosalistega ning dokumentaalkaadreid näiteks Balti ketist, IME loomise ideest ning Rahvarinde sünnist telesaates „Mõtleme veel!“ pakub ETV-s 2001-2002. aastatel näidatud, Mati Talviku juhitud saatesari „Ainult 10 aastat“.¹¹⁶ Tartu levimuusikapäevadele pühendatud saatesari annab võimaluse kasutada tunnis laulva revolutsiooni näitlikustavat materjali¹¹⁷, 1989.aastal ilmunud dokumentaalsaade Balti kett annab lisaks 23.augusti sündmustele hea ülevaate ka tolleaegsest olmest ning tänavapildist.

Mitmesugust visuaalset materjali pakub ka internetikeskkond youtube (näiteks Alo Mattiiseni viis isamaalist laulu, laul „Ärgake, Baltimaad!“), kuid selle materjali kasutamine eeldab õpetajalt hoolikat eeltööd, et välistada võimalus, kus kasutatakse tendentsliku pildisisuga või vägivallale õhutava tekstiga videolõiku.

Eesti Rahvusringhäälingu audioarhiivi abil saab tunnis näiteks allikmaterjalina kasutada Heinz Valgu ajaloolise kõne salvestust¹¹⁸ ning mälestuskatkeid toonaste sündmuste keskpunkti haaratud inimestega (Marju Lauristin, Siim Kallas, Liia Hänni, Juhan Kivirähk) kajastab 2011.aastal eetris olnud Kaja Kärneri juhitud saade „20 aastat Eesti elu“.¹¹⁹

Näide: Videolõigu analüüs. Õpilased vaatavad seoses Rahvarinde tekkimist, liikumise eesmärke ja levimist vaatleva teema juures videolõiku meenutustega asjaosalistelt ning lõiku saatest „Mõtleme veel“, kus Savisaare poolt esitati Rahvarinde loomise idee.¹²⁰ Vastavad diskussiooni vormis küsimustele:

- Millises toonases populaarses telesaates Rahvarinde loomise idee välja käidi? Kelle poolt?

¹¹⁶ Režissöör Indrek Kangur, kättesaadav Eesti Rahvusringhäälingu arhiivist, vaadatud 12.03.2013.

¹¹⁷ Saatejuht Reet Linna, režissöör Preete Brambat, kättesaadav Eesti Rahvusringhäälingu arhiivist, vaadatud 12.03.2013.

¹¹⁸ Kättesaadav aadressil: <http://arhiiv.err.ee/vaata/tana-kontserdisaalis-eestimaa-laul-1988>, vaadatud 12.03.2013.

¹¹⁹ Kättesaadav aadressil: <http://arhiiv.err.ee/vaata/20-aastat-eesti-elu-1-tund>, vaadatud 12.03.2013.

¹²⁰ Indrek Kangur (režissöör) „Ainult kümme aastat“. Kättesaadav aadressil <http://arhiiv.err.ee/vaata/ainult-kumme-aastat-4>, vaadatud 23.04.2013.

- Kes oli(d) liikumise initsiaatoriteks?
- Mis oli peamiseks liikumise eesmärgiks?
- Miks oli vastuseisjaid, kes need olid?
- Kuidas oli liikumine seotud ülejäänud NSV Liidus ja satelliitriikides toimuvaga?
- Miks aktsepteerisid võimud liikumise olemasolu?

Näide: Videolõigu analüüs. Õpilased vaatavad laulva revolutsiooni teema käsitlemisel teema illustreerimiseks lõiku Tartu levimuusikapäevadest 1988.aasta mais, kui esitamisele tulid Alo Mattiiseni viis isamaalist laulu.¹²¹ Vastavad paaristööna küsimustele:

- Mis vaadeldud videolõigus toimus?
- Millist meeleolu vaadeldud lõik teie tekitas?
- Millise ajaperioodi osana Tartu Levimuusikapäevi käsitletakse?
- Mis oli teie arvates selliste sündmuste eesmärk, tulemus?
- Kuidas iseloomustate termini „laulev revolutsioon“ sisu?
- Milles avaldub osalejate meelsus? Milline oli osalejate meeleolu? (õpilased, kes on osalenud laulu- või tantsupidudel, saavad jagada ühtsuse- ja adrenaliinitunnet, mida ühes rütmis ja meelsuses tegutsev rahvamass tekitab).

Näide: Filmi analüüs. Õpilased vaatavad filmi „August 1991“.¹²² Filmi järel vastatakse klassidiskussiooni vormis järgnevatele küsimustele (algselt antakse õpilastele võimalus oma emotsioonide väljendamiseks ning seejärel liigutakse edasi nähtu analüüsi juurde):

- Mida filmi vaadates tundsid? Mida teada said? Mida filmist arvad?
- Millist ajaperioodi filmis käsitleti, millised olid peamised sündmused, nende järgnevus? (siinkohal võib ka üheskoos moodustada tahvlile ajajoone, kuhu kajastatud sündmused kronoloogilises järjekorras lisatakse);
- Kus kajastatavad sündmused peamiselt aset leidsid?
- Keda filmis peamiselt kajastati, kes olid filmi peategelased?
- Millega filmis kajastatud sündmused kulmineerusid?

¹²¹ Peeter Brambat (režissöör) „Tartu levimuusikapäevad“. Kättesaadav aadressil <http://arhiiv.err.ee/vaata/tartu-levimuusikapaevad-alo-mattiiseni-viis-isamaalist-laulu>, vaadatud 23.04.2031.

¹²² Kättesaadav aadressil <http://arhiiv.err.ee/vaata/august-1991-798>, vaadatud 23.04.2013.

- Milline on filmis kujutatu seos ajaloolise tõega? Kuidas seda kindlaks teha?

3.6 Võimalused uurimustööks

Tänuväärseid võimalusi pakub käsitletav teema ka erinevateks projekti- ja uurimustöödeks, seda eelkõige seetõttu, et tegemist on ajaperioodiga, mille kohta on võimalik koguda teavet suulistelt allikatelt. Erinevate mälestuste ja seisukohtade kogumine, kõrvutamine ja võrdlemine võimaldab noorel uurijal näha eriarvamuste paljususe võimalust ning arendada oma oskust eriarvamuste põhjal oma seisukoht kujundada.¹²³

Uurimustöö aitab ka parandada õpilase oskust luua analüüsi kaudu seoseid, teha järeldusi ning argumenteeritult kaitsta oma seisukohti.

Õpetajana on oluline lisaks muudele aspektidele pöörata tähelepanu ka allikakriitikale, kuivõrd teema emotsionaalsus ning õpilase seotud küsitletavatega võib kaasa tuua olukorra, kus ajaloolise tõena esitatakse intervjuueeritava interpretatsioon toimunust.

Käesoleva töö autoril oli võimalus juhendada uurimustööd, mis keskendus Tartus asunud Lenini kuju teisaldamise sündmustele ning sellele järgnenud meediakajastustele ning Tartu Linnavolikogu reageeringule. Kuivõrd uurimustöö autori perekonnaliige oli teisaldamisega seotud, sai õpilane koguda mälestusi teemaga otseselt kokku puutunud isikutelt, lisades nii tööle väärtusliku ning huviäratava fooni.

Ulatuslikumat uurimustööd on võimalik ellu viia ka projektitööna, kus õpilased koostöös loovad näiteks kodulehe, kus koondavad teemat käsitlevad materjalid, süstematiseerivad need, lisavad pildimaterjali ning presenteerivad hiljem tulemust koos kokkuvõtete ja enda hinnangu lisamisega.

3.7 Kordamisülesanded

Igasugune ulatuslikum teema vajab õpilaste jaoks teadmiste kinnistamiseks ning üldpildi loomiseks kokkuvõtmist ning kordamist. Teadmiste kordamiseks olemasolevate võimaluste skaala on lai ning alljärgnevalt on esitatud vaid mõned võimalikud variandid.

Refleksiooniülesandena võib õpilastele esitada ülesande mõelda, millisel käsitletud sündmustel oleksid nad ise soovinud osaleda ning oma eelistustest lähtuvalt viia läbi rollimäng, kus õpilane kujutab ette ennast mõnel sündmusel osalemas ning kirjutab rollist

¹²³ Fraenkel, J.R., Wallen, N.E. How to Design and Evaluate Research in Education. Boston: McGraw-Hill, 2009, pg 533.

lähtudes kirja kirjasõbrale, kus kirjeldab sündmust ning enda (arvatavaid) emotsioone selle suhtes.

Õpilaste hulgas populaarne ning positiivset elevust tekitav on nn „Kuldvillaku“ tüüpi mäng, mis lisaks teadmiste kinnistamisele annab võimaluse arendada õpilaste koostöö- ja läbirääkimisoskusi (lisaks ka kuulamis- ning tähelepanuvõimet). Sarnaselt Kuldvillakule võib kordamistunni üles ehitada ka nn. „miljonimänguna“ (mängu alus on internetis vabavarana saadaval).

Üheks võimalikuks variandiks on teema kordamine läbi oluliste isikute, kus õpilastele antakse ülesanne nimetada pildil olevad isikud ning kirjeldada nende rolli Eesti iseseisvuse taastamise käigus.

Sama ülesannet on võimalik korraldada ka viktoriinina, kus moodustatakse võistkonnad, pildid kuvatakse projektori abil ning vastamisvõimalus antakse kiiruse alusel. Sellisel juhul tuleb aga õpetajal silmas pidada, et võistkonnad oleksid moodustunud võimalikult võrdsetel alustel (seda nii teadmisi kui ka õpilaste reageerimiskiirust silmas pidades). Pildiülesande abil on võimalik nn suure pildi loomine läbi väikeste teadmiste liitmise (kõik piltide kohta toodud info liitub üheks suureks teadmistekogumiks).

Suure pildi loomiseks ning teema kokkuvõtmiseks töötavad ka ajajoone loomine (annab võimaluse võrrelda seda, kuidas olid ajaliselt seotud sündmused Moskvast, Tallinnas, Vilniuses, Riias) ning mõistekaardi koostamine (tuua välja olulised sündmused, nendega seotud isikud, nende omavaheline seos). Mõistekaardi koostamine töötab eriti hästi õpilaste jaoks, kelle puhul teadmiste kinnistamiseks on vaja nende n.ö läbikirjutamist või süstematiseerimist.

Interaktiivsed ja õpilasi kaasavad kordamisvõimalused on ka erinevad ristsõnad, mõistatused ning pusle-tüüpi ülesanded. Nimetatud ülesannete koostamiseks on internetis vabavarana kasutatavad mitmed programmid, käesoleva töö autor on kasutanud Kubbu keskkonna poolt pakutavaid e-õppe võimalusi.

Ainetevaheline lõimingu käigus võib õpilastele ka arvutiõpetuse tunnis anda ülesande koostada iseseisvalt internetis leiduvaid õppeprogramme kasutades iseseisvuse taastamise teemalisi kordamisülesandeid (näiteks ristsõna koostamine keskkonna crosswordlab.com abil).

Näide

Kordamisülesanne. Enda materjalidele tuginedes tooge välja teie arvates kolm kõige olulisemat sündmust Eesti iseseisvuse taastamise protsessis, mis kogu protsessi oluliselt mõjutasid, põhjendage oma valikut.

Tegevuse eesmärk:

- Õpilane õpib eristama olulist mitteolulisest;
- Õpilane süstematiseerib oma teadmisi Eesti iseseisvuse taastamise protsessist;
- Õpilane jätab meelde tähtsamad faktid.

Õpilaste individuaalsele tööle järgneb klassidiskussioon, kus õpilased tutvustavad oma valikut, põhjendavad seda ning täiendavad kaasõpilaste nimekirju.

Näide

Kordamisülesanne. Kes on pildil? Tooge välja isiku roll Eesti iseseisvuse taastamise käigus.

1.

Allikas: <http://vp1992-2001.president.ee/est/vp/Elulugu.asp>

2.

Allikas: et.wikipedia.org

3.

Allikas: www.president.ee

4.

Allikas: et.wikipedia.org

5.

Allikas: www.virumaateataja.ee

6.

Allikas: www.24tundi.ee

7.

Allikas: kultuur.elu.ee

8.

Allikas: rooma.postimees.ee

9.

Allikas: uudised.err.ee

10.

Allikas: www.inaviation.info

11.

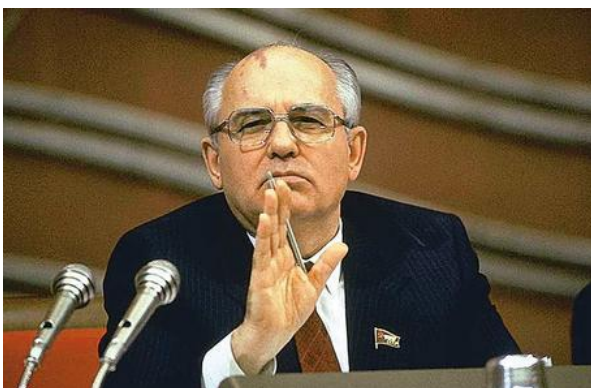

Allikas: histrodamus.ee

12.

Allikas: aktal.tallinnalv.ee

13.

Allikas: www.virumaa.ee

14.

Allikas: uudised.err.ee

Kokkuvõte

Käesoleva töö eesmärgiks oli esitada ülevaade aktiivõppemeetoditest ja nende kasutamise eesmärkidest, analüüsida Eesti iseseisvuse taastamise rolli ajalooõppes ning aktiivõppe põhimõtetele toetudes luua praktiline õppematerjal Eesti iseseisvuse taastamise teema käsitlemiseks ajalootunnis.

Erinevatele teemat käsitleanud autorite uurimustele tuginedes selgus, et kõige üldisemalt vaadeldakse aktiivõpet kui õppimismeetodit, kus õpilased on aktiivselt teadmiste omandamise protsessi kaasatud ning konkreetsete teadmiste kõrval omandatakse ka reaalses elus vajaminevaid oskusi, kusjuures viimased ei pruugi seostuda pelgalt konkreetse õppeainega, vaid vajalike pädevustega üleüldiselt.

Konkreetsete meetoditena nimetatakse aktiivõppes avastus- ja projektõpet, kogemusõpet, iseseisvat tööd, rühma- ja paaristööd, simulatsioone, rollimänge, ettekandeid, uurimustööd. Kuigi pikka aega peeti passiivse õpetamisstiili näiteks loengut, selgus, et ka innukas, kuulajaid kaasav loeng asetub samuti aktiivõppe nimekirja.

Ajalootunnis nähakse aktiivõppemeetodite rakendamises võimalust kaasa aidata ajalooõpetuse ühe põhieesmärgi, demokraatlike põhiväärtuste edasiandmisele ning multiperspektiivsuse kujundamisele. Sobivate võimalustena (lisaks eelpoolnimetatutele) esitatakse diskussioon, projektõpe, loovülesannete lahendamine, küsimuste, kava, ajajoone, ideekaardi, mõistekaardi, võrdleva tabeli, skeemi ja plaani ning õpimapi koostamine, töö allikate ja kaardiga, töölehe ja kontuurkaardi täitmine, arutluse kirjutamine, infootsing teabeallikatest ja infoanalüüs), õppekäigud ning muuseumiskäigud.

Töö käigus koostati ka ülevaade aktiivõppemeetodite rakendamisega kaasnevast positiivsest mõjust õpilaste õpitulemustele. Selgus, et aktiivõppe kasutamisel aidatakse kaasa õpilase adekvaatse enesehinnangu kujunemisele, luuakse keskkond, kus õpilasel on võimalus õppida tundma enda nõrku ja tugevaid külgi, arendada suhtlemisoskust ning vastutustunnet tehtava töö tulemuste eest.

Õppimisprotsessiga seotud eelistena toodi välja iseseisva õppimisoskuse omandamine, õpiraskuste ületamine (sealhulgas ka meeldejätmise lihtsustumine), valmisolek õppimises aktiivselt osaleda ning oskus saadud teadmisi reaalses elus kasutada. Lisaks sellele nimetasid

erinevad autorid ka aktiivõppemeetodite positiivset mõju klassi kui meeskonna arengule (koostegevusoskuse arendamine, grupi ühtekuuluvustunde suurenemine).

Õpetajarolli muutumist analüüsis selgus, et aktiivõppemeetodite kasutamine ei tähenda õpetajarolli kadumist, vaid selle muutumist. Õpetajas nähakse õppimisprotsessis osalejat, kelle ülesanne on toetada õpilaste eripärast, eelistustest ja võimetest lähtudes õpilase individuaalset arengut ning olla pigem teadmiste vahendaja (faktide edastaja asemel). Oluline on ka õpetaja roll õppimiseks soodsa keskkonna looja ja hoidjana.

Vaatamata aktiivõppemeetodite kasutamise positiivsele mõjule mitmete õpieesmärkide ja pädevuste saavutamisel tuleb arvesse võtta ka esile kerkida võivaid takistusi. Töö käigus selgus, et sagedaimateks probleemideks aktiivõppe rakendamisel on ajapuudus (materjalide ettevalmistamine on ajamahukas, olemasolevaid materjale on vähe), võimalikud probleemid tehnikaga (lisaks ka õpetajate mittepiisav IKT-alane pädevus), ootamatused õppeprotsessis, oht, et aktiivsemad õpilased hakkavad klassiruumis liialt domineerima. See kõik toob kaasa olukorra, kus paljud õpetajad eelistavad siiski traditsioonilisi õpetamismeetodeid.

Nii selguski, et vaatamata kogu läänemaailmas 1990.aastatel laiemalt levinud ning populaarsust kogunud ja ka Eestis hariduskontseptsiooni oluliseks osaks saanud lähenemisele õpetamisprotsessile kui oskuste ja vähem teadmiste omandamise viisile eesmärgiga kujundada õpilasest eelkõige ühiskonnas edukalt toime tulev kodanik, ei ole kõik liikunud soovitud suunas.

Eesti hariduspoliitika puudujääkidenähtuseks võib olla liigne keskendumine standarditele ning soorituspõhistele eesmärkidele, mis omakorda toob kaasa olukorra, kus õpetaja kasutab pigem kitsast metoodilist arsenalit ning keskendub võistluslikkusele, jättes tagaplaanile õppimise kui väärtuse iseenesest.

Uurides Eesti iseseisvuse taastamise teema käsitlemist riiklikes õppekavades ning teemat puudutavates analüüsides selgus, et käsitletav teema annab võimaluse lisaks ainealaste teadmiste saavutamisele ka mitmete aineülest pädevuste omandamiseks. Nii on teemakäsitluse raames võimalik arendada õpilase kriitilist mõtlemist (allikakriitika ülesanded), erinevate seisukohtade tõlgendamisoskust, oskust mõista ühiskonnas kehtivaid norme ja väärtusi.

Õpikutes on teemakäsitlus teinud alates 1990. aastate algusest kuni tänase päevani läbi peamiselt stiili ja rõhuasetust puudutavaid muudatusi. Keeleliselt on liigutud emotsionaalselt

keelekasutuselt vaoshoituma suunas, hilisemal ajal on rohkem kasutatud allikmaterjale ning nendega seotud ülesandeid.

Lisamaterjalide osas tuli välja nende nappus, seda eriti õpetajate endi poolt loodud ja vabalt kasutusse lubatud materjalide puhul. Vaid üksikutes dokumentide kogumikes või õpetajatele suunatud käsiraamatutes leidub ülesandeid teema käsitlemiseks. Õpetajate poolt loodud materjalid on eelkõige loengute toetuseks loodud suhteliselt tekstirohked esitlused.

Töö kolmanda eesmärgi saavutamiseks koostati praktilised õppematerjalid Eesti iseseisvuse taastamise teema käsitlemiseks ajalootunnis. Materjalide koostamisel peeti silmas asjaolu, et kaetud oleks võimalikult lai skaala aktiivõppemeetodeid. Nii on koos konkreetsete näidetega välja toodud erinevad võimalused individuaalseks tööks (näiteks arutluse kirjutamine, ajajoone koostamine, uurimustöö teostamine), rühma- ja paaristööks (ka rollimänguks), tööks kirjalike materjalidega (sealhulgas töö dokumentide ja mälestustega, karikatuuri analüüs), kuulamis- ja vaatamisülesanneteks.

Materjalid keskenduvad ka erinevatele alateemadele, püüdes katta kogu iseseisvuse taastamise teemat.

Aktiivõppemeetodite rakendamisega seotud küsimused ja probleemid on olulises osas endiselt vastusteta ja lahendusteta ning ootavad edasist uurimist. Nii annaks järgmistele käsitlustele olulist infot uuring, mis vaatleks põhikooli- ja gümnaasiumiõpilaste suhtumist ja hinnangut aktiivõppemeetodite rakendamise tulemuslikkusele või leida analüüs, mis leiaks vastuse küsimusele, kuidas on muutnud õpetajate suhtumist aktiivõppemeetodite kasutamisse koolipoolne igakülgne tugi esile kerkivate probleemide lahendamisel ning mil määral motiveeris neid sisemine soov ja huvi uudsete meetodite vastu.

Igal juhul on aktiivõppemeetodite rakendamise ja kasutamise tulemuslikkusega seotud küsimused endiselt Eesti hariduselu huviorbiidis.

Allikad ja kirjandus

Publitseeritud allikad

Eesti hariduse viis väljakutset. Eesti haridusstrateegia 2012-2020. Projekt. Kättesaadav aadressil

http://www.elu5x.ee/public/documents/materjalid/Haridusstrateegia_PROJEKT_8_1k.pdf

(vaadatud 29.aprill 2013).

Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Ülemnõukogu deklaratsioon Eesti NSV suveräänsusest. Kättesaadav aadressil

<http://www.estlex.ee/tasuta/?id=7&aktid=22&fd=1&leht=1> (vaadatud 26.aprill 2013).

Eesti riiklikust iseseisvusest. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus. Kättesaadav aadressil

<https://www.riigiteataja.ee/akt/13071519> (vaadatud 26.aprill 2013).

Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava. Kättesaadav aadressil

<https://www.riigiteataja.ee/akt/174787> (vaadatud 24.aprill 2013).

Rooma klubi raport: No Limits to Learning: Bridging the Human Gap. A Report to the Club of Rome. Kättesaadav aadressil <http://documents.irevues.inist.fr/handle/2042/29329> (vaadatud 29.aprill 2013).

Õpikud

Adamson, Andres, Valdmaa, Sulev. Eesti ajalugu. Tallinn: Koolibri, 2001.

Arjakas, Küлло, Laar, Mart, Lukas, Tõnis. Eesti ajalugu. Õpik 11.klassile. Tallinn: Koolibri, 1991.

Laur, Mati, Pajur, Ago, Tannberg, Tõnu. Eesti ajalugu II. Tallinn: Avita, 1997.

Pajur, Ago, Tannberg, Tõnu. Eesti ajalugu II. 20.sajandist tänapäevani. Õpik gümnaasiumile. Tallinn: Avita.

Tannberg, Tõnu, Mäesalu, Ain, Lukas, Tõnis, Laur, Mati, Pajur, Ago. Eesti ajalugu. IV, parandatud trükk. Tartu: Avita, 2001.

Vahtre, Lauri. Eesti ajalugu gümnaasiumile. Tallinn: Ilo, 2004.

Kirjandus

Aktiivõppe käsiraamat. Tallinn: Riigi kooliamet, 1996.

Eesti ajaloo pöörded. Dokumente ja materjale vene õppekeelele gümnaasiumile. Tallinn: Argo, 2008.

Caluwe, Leon, Hofstede, Gert Jan, Peters, Vincent (editors). Why Do Games Work? In Search of the Active Substance“. Deventer: Kluwer, 2008.

Cummins, Jim, Sayers, Dennis. Brave New Schools. Challenging Cultural Illiteracy Through Global Learning Networks. New York: St. Martin's Press, 1995.

Fisher, Robert. Õpetame lapsi mõtlema. Tartu: Atlex, 2005.

Fraenkel, Jack R., Norman, E. Wallen. How to Design and Evaluate Research in Education. Boston: McGraw-Hill, 2009.

Giacomo, Di Richard. Short Role-playing Simulations for Middle School World History.

Gage, L. Nathaniel. A Conception of Teaching. Stanford: Springer, 2009.

Good, L. Thomas, Brophy, E. Jere. Looking in Classrooms. Boston: Pearson, 2008.

Joyce, Bruce, Weil, Marsha, Calhoun, Emily. Models of Teaching. Boston: Pearson, 2004.

Jõgi, Larissa, Jääger, Tiina, Leppänen, Riina, Rinne, Risto. Eesti ja Soome haridus ning muutused EL-i hariduspoliitikas 1990- 2000. Tallinn: TLÜ kirjastus, 2008.

Järlik, Rein. Kui me taastasime Eesti iseseisvuse. Tallinn: Argo, 2008.

Kaldma, Kersti (toimetaja). Tagasivaade minevikku – erinevad vaatenurgad. Ajalooõpetaja käsiraamat. Eesti Ajalooõpetajate Selts.

Keskpaik, Maarja (koostaja). Eesti ajaloolised kõned. Tallinn: Print Best OÜ, 2013.

Laar, Mart, Endre, Sirje, Ott, Urmas (toimetajad). Teine Eesti. Eesti iseseisvuse taassünd. Tallinn: SE&JS, 2000.

Leigh, Elysabeth, Kinder, Jeff. Learning Through Fun and Games. Sydney: McGraw-Hill Book, 2001.

Loogma, Krista, Sarva, Ene-Silvia (koostajad). Eesti ühiskond ja haridus – 2015. Tallinn: AS Rebellis, 1998.

Mays, Annabelle, Peck, T. Bryan. Challenge and Change in Education: The Experience of the Baltic States in the 1990s. New York: Nova Science Publishers, Inc., 2000.

Pruuli, Tiit. Lennart Meri. Rajaleidja. Tallinn: GO Reisiraamat, 2009.

Must, Kadri. Iseseisvuspäeva sünn. Tartu: Kleio, 2000.

Pärnaste, Eve (toimetaja). Eesti Kongress. Siis ja praegu. Tallinn: SE&JS, 2000.

Raudsepp, Anu. Ajaloo õpetamise metoodika käsiraamat. Tartu: Raudpats, 2006.

Roberts, Martin (editor). After the Wall. History Teaching in Europe since 1989“. Hamburg: Fuldaer Verlagsagentur, 2004.

Rolfe, John, Saunders, Danny, Powell, Tony (editors). The International Simulation and Gaming Research Yearbook. Volume 6. Simulations and Games for Emergency and Crisis Management. London: Kogan Page, 1998.

Ruus, Viive-Riina, Sarv, Ene-Silvia (koostajad). Õpetaja esmaharidus. Olukord ja probleemid 21.sajandi algul. Tallinn: Vali Press, 2010.

Rüütel, Arnold. Tuleviku taassünd. Tallinn: Ilo, 2001.

Saarniit, Alvar, Salumaa, Tarmo, Talvik, Mati. Aktiivõppe meetodid III. Tallinn: Merlecons ja Ko, 2010.

Saarniit, Alvar, Salumaa, Tarmo, Talvik, Mati. Aktiivõppe meetodid II. Tallinn: Merlecons ja Ko, 2006.

Saarniit, Alvar, Salumaa, Tarmo, Talvik, Mati. Aktiivõppe meetodid. Tallinn: Merlecons ja Ko, 2004.

Salumaa, Tarmo, Talvik, Mati. Ajakohastatud õppemeetodid. Tallinn: Merlecons ja Ko, 2003.

Sarv, Ene-Silvia. Õpetaja ja kool õpilase arengu toetajana. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2008.

Savisaar, Edgar. Peaminister. Tartu: Kleio, 2004.

Stradling, Robert. Euroopa 20.sajandi ajaloo õpetamine. Euroopa Nõukogu Tallinna Infotalitus.

Tannberg, Tõnu (peatoimetaja). Hirvepark 1987. 20 aastat kodanikualgatusel, mis muutis Eesti lähiajalugu. Tallinn: MTÜ Kultuuriselts Hirvepark, 2007.

Tammer, Eino. 20 aastat uut Eestit. 1. osa. Tallinn: Tammerraamat, 2011.

Vahter, Tarmo. Vaba riigi tulek. 1991 kuus otsustavat kuud. Tallinn: AS Eesti Ajalehed, 2011.

Velliste, Anne. Ernst Jaaksonile. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2000.

Watts, Frances, Carbonell, Amparo Garcia (editors). Simulation Now! Learning Through Experience: the Challenge of Change. Valencia: Diputacio de Valencia, 1998, .

Artiklid

Gureckis, Todd. What Can Machine Learning Research Tell Us About Self-directed Learning in People? Kättesaadav aadressil <http://gureckislab.org/blog/?p=2648> (vaadatud 12.aprill 2013).

Harro Loit, Halliki. Õpik kui lõks – *Haridus* nr 8, 2004. Kättesaadav aadressil <http://haridus.opleht.ee/Arhiiv/082004/lugu1.pdf> (vaadatud 7.aprill 2013).

Jõe, Kaire. Südamega tehtud töö. Intervjuu õpetajaprogrammi koordinaatori Elve Kukega. Kättesaadav aadressil <http://www.ekk.edu.ee/122549> (vaadatud 7.aprill 2013).

Kilumets, Tiina. Aktiivõppemeetodite kasutamisest ajalooõpetuses. Kättesaadav aadressil http://www.oppekava.ee/index.php/P%C3%B5hikooli_valdkonnaraamat_SOTSIAALAINED (vaadatud 16.aprill 2013).

Lees, Merike. Ettevaatust – kool! – *Luup* nr. 8 (17.aprill 2000). Kättesaadav aadressil <http://www.postimees.ee/luup/00/08/eesti2.shtm> (vaadatud 7.aprill 2013).

Oja, Mare. Õppeaine kontseptsioon ja rõhuasetused. Kättesaadav aadressil http://www.oppekava.ee/index.php/G%C3%BCmnaasiumi_valdkonnaraamat_SOTSIAALAINED_AJALUGU_%C3%95ppeaine_kontseptsioon_ja_r%C3%B5huasetused (13.aprill 2013).

Suurkask, Heiki. Suveräänsus-deklaratsioon: samm iseseisvusest eemale? - *Eesti Päevaleht*, 16. november 2009.

Valdmaa, Sulev. Multiperspektiivsust arendavad õppemetoodikad. Kättesaadav aadressil http://www.oppekava.ee/index.php/G%C3%BCmnaasiumi_valdkonnaraamat_SOTSIAALAINED (vaadatud 15.aprill 2013).

Velliste, Trivimi. Heitlus Eesti hinge pärast - *Postimees*, 13.märts 2010. Kättesaadav aadressil <http://arvamus.postimees.ee/236312/trivimi-velliste-heitlus-eesti-hinge-parast/> (vaadatud 22.märts 2013).

Uuringud

Ugur, Kadri, Pruulmann-Vengerfeldt, Pille, Lauk, Epp, Raudvassar, Liina, Metsoja, Anneken. Kool suhtluskeskkonnana: õpetajate suhtlustavad. Tiigrihüppe Sihtasutuse uuringu “Õpetajate suhtlemistavad” lõpparuanne, 2008. Kättesaadav aadressil http://www.tiigrihype.ee/sites/default/files/tekstifailid/opetajate_suhtlemistavade_uuring_2008.pdf (vaadatud 6.mai 2013).

Internetiallikad

Slideshare internetikeskkond. Eesti taasiseseisvumine. <http://www.slideshare.net/egon93/eesti-taasiseseisvumine> (vaadatud 29.märts 2013).

Slideshare internetikeskkond. Eesti taasiseseisvumine uus. <http://www.slideshare.net/egon93/eesti-taasiseseisvumine-uus> (vaadatud 29.märts 2013).

Audiovisuaalsed materjalid

August 1991 (mängufilm). Kättesaadav aadressil <http://arhiiv.err.ee/vaata/august-1991-798> (vaadatud 23.aprill 2013).

Ainult kümme aastat (telesaade). Kättesaadav aadressil <http://arhiiv.err.ee/vaata/ainult-kumme-aastat-4> (vaadatud 23.aprill 2013).

Kadri Musta usutlus Vikerraadiole, eetris 20.augustil 2000.aastal. Kättesaadav aadressil <http://194.36.162.160/vaata/uudised-esitleti-raamatut-iseseisvuspaeva-sund> (kuulatud 4.aprill 2013).

Tartu levimuusikapäevad (telesaade). Kättesaadav aadressil <http://arhiiv.err.ee/vaata/tartu-levimuusikapaevad-alo-mattiiseni-viis-isamaalist-laulu> (vaadatud 23. aprill 2013).

Täna kontserdisaalis. Eestimaa laul 1988 (raadiosaade). Kättesaadav aadressil http://klassikaraadio.err.ee/helid?main_id=1456653 (kuulatud 01.märts 2013).

20 aastat Eesti elu (telesaade). Kättesaadav aadressil <http://arhiiv.err.ee/vaata/20-aastat-eesti-elu-1-tund> (vaadatud 12.märts 2013).

Summary: The use of active-learning methods in history classes, when talking about Estonia re-gaining its independence

The active learning, its methods and results are something that attracts to discussion all parties involved in education system. At the same time, active learning has been seen as something valuable to students or, in the opposite, a method which results are quite vague and questionable.

Estonian way for regaining its independence, people who played an important role in this process and particular events taking place in that period have been something, which has constantly offered challenges to history teachers. Mainly because of the fact, that the theme is still not fully „historical“, but closely connected questions raising in Estonian society today.

The aim of the work was to create links between those two subjects and produce practical materials for covering the theme in a way that active-learning methods are used. The reason for this is the situation, where the author has often found herself: a young teacher constantly needing/lacking materials created to help her to prepare lessons in a way, that different methods will be used and thus students' progress will be supported in the best way.

The analysis in the first, theoretical part of the survey showed that generally active learning has been seen as a method, where students are involved in learning process and in where in addition to particular knowledge also some practical skills are acquired. Some particular methods, for example individual work, simulations, researches, role-plays, team-works, practical activities have been brought out.

It turned out, that the use of active learning methods brings along various positive aspects. For example students will create an adequate self-esteem (they will get to know their weaknesses and strong sides), they will develop their communication-skills and take the responsibility for the results of their actions.

Students will also learn to study by themselves, they are ready to get involved to the learning-process and they are more willing to use acquired skills in the real life. According to that, a class as a team will experience a positive impact: they will develop their skill to act as one entity, who takes responsibility for the outcome of their work.

The use of active-learning methods will not diminish the role of the teacher; her/his tasks will only change. More likely, the teacher will be an active participant in the learning process, whose role is to support students' way for gaining new skills and experiences. It is also important to make sure, that positive and supporting environment will be created in the classroom by the teacher.

Despite the fact, that positive outcome of the use of active-learning methods is quite widely known; the actual use of those methods has still been modest. Different surveys draw attention to aspects, which hold back teachers from using those methods. It turned out, that the most common obstacle has been a lack of resources: teachers do not have enough time to prepare materials, their IT-knowledge is not adequate, and they lack necessary technique in their classroom. Also the outcome of the learning-process might be unexpected and thus the whole process might turn to the way not foreseen by the teacher. Thus many teachers still prefer to use traditional teaching methods.

Concerning the theme of Estonian way to re-independence, national curriculum was analysed to see, what kind of role the theme plays in there. Also history-textbooks were searched. It turned out, that concerning the theme about Estonian way for regaining its independence, there have been some substantial changes in the use of language, different movements have been emphasised and some changes according the style of tasks given to students have been taking place.

It turned out that there are not many materials in free use to help teachers to cover that theme in history classes. Only rare teachers' handbooks cover the subject in some aspects and teachers are reluctant to share materials prepared by themselves.

As a final part of this work, practical learning-materials were created for teaching Estonian way for re-gaining its independence. The aim was to cover the widest possible variety of different active learning methods. Thus concrete examples for individual and group work (writing an essay, making a research etc.), role-plays and simulations, activities with written materials (documents, memories, cartoons) were created. Also some tasks involving different video- and audio-materials were made.

In conclusion it can be said, that many questions concerning active-learning, its methods and aims are still remained unanswered. For example, a survey about students' attitude towards active-learning methods and their outcome would add an important value to further studies. Also the answers to the questions, how teachers value support offered by school authorities

for solving possible problems and shortcomings as an impact for the use of active-learning methods and how can we value their own personal motivation and interest as a reason for using active-learning methods.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina: Riin Saadjärv

(sünnikuupäev: 16.05.1981)

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose:

„Aktiivõppemeetodite kasutamise võimalused ajalootunnis Eesti iseseisvuse taastamise teema käsitlemisel“, mille juhendaja on Anu Raudsepp,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. Olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 9.mai 2013.a.